

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXXXIV

Нови Сад, април 2012

Књига 72

Број 4

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Мр Синиша Домазет	Регионална државна помоћ у праву конкуренције Европске уније / 251
Никола Бањац	Улога и значај завршне речи / 268

РАСПРАВЕ

Јадранка Станишић	Истицање више тужбених захтјева у једној тужби / 283
Љуба Слијепчевић	Право на живот / 292

СУДСКА ПРАКСА

Драган Калаба	Одлуке судске праксе / 312

САОПШТЕЊА

- Са седнице Управног одбора Адвокатске коморе Војводине / 320

*Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н ј е
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом.*

CONTENTS

ARTICLES

- Siniša Domazet LL. M.** Regional State Aid in the Competition
Law of the European Union / 251
- Nikola Banjac** Role and Importance of the Closing
Words / 268

DISCUSSIONS

- Jadranka Stanišić** More Claims in a Petition / 283
- Ljuba Slijepčević** The Right to Life / 292

CASE LAW

- Dragan Kalaba** Case law / 312

NOTICES

- From the meeting of Vojvodina Bar Association Board of Directors / 320

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928–1932), др Никола Николић (1933–1936), др Василије Сџанковић (1936), др Славко М. Ђурић (1937), Владимир К. Хаџи (1937–1941), Милорад Бојић (1952–1972), Сава Савић (1973–1987), Мирослав Здјелар (1987–1994), др Слободан Бељански (1994–2004)

Уређивачки одбор

Др ЈАНКО КУБИЊЕЦ
главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веџ, адвокат у Новом Саду, Милан Добросављевић, адвокат у Новом Саду, др Жељко Фајфрић, адвокат у Шиду, др Славен Бачић, адвокат у Суботици, мр Вукица Мидоровић, адвокат у Кикинди

Технички уредник
Јелица Неђић

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1
Телефон: 021/521-235; факс: 021/529-459
e-mail: panonija@eunet.rs
Рукописи се не враћају.

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXIV

Нови Сад, април 2012

Књига 72

Број 4

Ч Л А Н Ц И

UDC 347.918:061.1EU

Мр Синиша Домазећ,
докторант на Правном факултету у Нишу

РЕГИОНАЛНА ДРЖАВНА ПОМОЋ У ПРАВУ КОНКУРЕНЦИЈЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ*

САЖЕТАК: Државна помоћ у праву конкуренције Европске уније је недопуштена. Разлог за овакав став је бојазан да би повољнији, селективан третман, одређених предузећа могао да доведе до нарушавања конкуренције на унутрашњем тржишту и угрожавања трговине између држава чланица. Од овог правила постоје изузеци, садржани у самом Уговору о функционисању ЕУ. Њих Европска Комисија тумачи веома уско. Један од таквих изузетака представља регионална државна помоћ. Проблем са регионалном помоћи појачао се након новог „таласа” проширења Уније са десет нових држава чланица. Стога је Комисија издала одговарајуће Смернице о националној регионалној помоћи, у циљу обезбеђења критеријума за правичнију доделу овог вида државне помоћи.

Кључне речи: Европска унија, право конкуренције, регионална државна помоћ

* Рад примљен: 15. 11. 2011. године. – *Прим. ур.*

Овај рад је део истраживачког пројекта под шифром 47009 (Европске интеграције и друштвено-економске промене привреде Србије на путу ка ЕУ), финансираног од стране Министарства просвете и науке Републике Србије.

УВОД

Равномерни привредни развој представља један од стратешких циљева Европске уније (у даљем тексту: ЕУ). С обзиром на чињеницу да су за равномеран привредни развој неопходна значајна средства, државна интервенција се јавља као добро решење. Државна помоћ привредним субјектима може да поприми различите облике, као што су додела субвенција, обезбеђивање пореских олакшица, куповина роба и услуга по повлашћеним условима и слично. Ипак, државни ресурси не могу бити коришћени без било какве контроле од стране Европске комисије (у даљем тексту: Комисија). Разлог томе је што се на тај начин одређени привредни субјекти доводе у повољнији положај у односу на друге. Таква пракса може да наруши конкуренцију на унутрашњем тржишту ЕУ. Стога је државна помоћ, у основи, недопуштена у праву конкуренције ЕУ. Од тог правила постоје изузеци, садржани у одредбама Уговора о функционисању ЕУ (у даљем тексту: УФЕУ). Такав изузетак је предвиђен и у односу на регионалну помоћ, а богата пракса институција Уније поводом тог питања сведочи да су државе чланице веома често прибегавале овом облику државне помоћи.

1. РЕГИОНАЛНА ДРЖАВНА ПОМОЋ У УГОВОРУ О ФУНКЦИОНИСАЊУ ЕУ

Уколико погледамо одредбе Уговора о функционисању Европске уније, може се приметити да је регионална државна помоћ уређена чл. 107 (3). Анализом поменутог члана закључује се да овај вид државне помоћи има за циљ економски развој оних делова (региона) неке државе чланице у коме постоји низак животни стандард становништва или незапосленост. Наравно, Комисија придаје значајну пажњу контроли регионалне државне помоћи, имајући у виду настојање да се постигне одговарајућа кохезија унутар Уније.¹ Стога, контрола регионалне помоћи представља класичан пример како националне политике државне помоћи морају да се прилагођавају општем интересу Уније као целине.²

У вези са чл. 107 (3) УФЕУ могу се појавити извесне недоумице, имајући у виду његову формулацију. Пре свега, тешкоћу може предста-

¹ Batista, J., *Latest Developments in Regional and Horizontal State Aid*, European State Aid Law Quarterly 4/2005, стр. 407–413; Pike, A., Rodriguez, P.A., Tomaney, J., *What Kind of Local and Regional Development and for Whom?*, Regional Studies, Vol. 41.9, 2007, стр. 1253–1269.

² Blauburger, M., *From Negative to Positive Integration? European State Aid Control Through Soft and Hard Law*, MPIFG Discussion Paper, 4/2008, стр. 16.

вљати критеријум „абнормално низак” животни стандард, као и чињеница да између ове одредбе и чл. 107 (3) (б) УФЕУ постоје одређене сличности и преклапања, па се онда намеће и потреба разјашњења њиховог међусобног односа.

Уколико пажљиво покушамо да тумачимо значење одреднице „абнормално низак животни стандард”, намеће се дилема у односу на који критеријум ће се одредити да ли он постоји? Да ли је предмет поређења други регион односне државе чланице, нека друга (на пример, суседна) држава чланица или, пак, Унија као целина? Институције Уније су се у погледу овог питања определиле за последње решење, односно да предмет поређења представља *Унија као целина*.

Такав став заузет је у случају *Philip Morris*³, у коме је Суд правде сматрао да Холандија као држава чланица унутар ЕУ спада у групу оних са најнижим стопама незапослености. На тај начин, Суд правде је одбацио наводе холандске владе о оправданости помоћи фабрици у саставу мултинационалне компаније *Philip Morris*, смештене у делу Холандије са високом стопом незапослености и ниским приходом по глави становника. Наиме, холандска влада је тврдила да је спорна помоћ била намењена повећању производње, што би довело до смањења незапослености у том региону. Суд је одбацио ове аргументе и подржао негативан став Комисије, одредивши се за стандард поређења који подразумева Унију као целину. До сличног закључка дошло се и у случају *Commission v. Spain*⁴.

Дакле, ослонац за процену испуњености критеријума „абнормално низак животни стандард” представља *Унија као целина*, а не неки њени делови. Ипак, ово решење показало је озбиљне слабости након прикључења нових 10 држава Унији 2004. и 2007. године, јер су у њу ушле земље различитог нивоа развијености и прихода по глави становника годишње. Нарочито велика разлика у односу на друге „старе” чланице манифестовала се на примеру Румуније и Бугарске, па би улазак мање развијених држава у ЕУ спустило својеврстан праг за испуњавање стандарда „абнормално низак животни стандард”. То значи да региони у неким другим чланицама који су раније сматрани развијенијим регионима у смислу чл. 107 (3) (а) (раније 87 (3) (а) Уговора о ЕЗ) сада не би могли рачунати на државну помоћ у овом смислу услед „појаве” нових, још неразвијенијих региона. Стога је Комисија морала да реагује, како би се избегли спорови између држава чланица.

³ Case 730/79, *Philip Morris v. Commission*.

⁴ Case C-113/00, *Commission v. Spain* [2002] ECR I-7601.

2. СМЕРНИЦЕ О НАЦИОНАЛНОЈ РЕГИОНАЛНОЈ ПОМОЋИ

Комисија је потенцијалне сукобе између држава чланица настојала да превазиђе уз помоћ *Смерница о националној регионалној помоћи за период од 2007. до 2013. године* (у даљем тексту: Смернице)⁵. Може се рећи да се један од циљева које је Комисија желела да постигне састојао у отклањању непрецизности у пређашњим смерницама. Управо је непрецизност пређашњих смерница узроковала да државе чланице тумаче њене одредбе на начин који њима одговара. Прецизирање смерница је требало да онемогући да се државна помоћ окарактерише као нарушавање конкуренције на унутрашњем тржишту.⁶ Наравно, доношење ових смерница није ишло једноставно и без отпора држава чланица.⁷ Проблем је представљала и чињеница да Смернице представљају такозвано „меко право“. Ипак, Комисија је успела да њене одредбе учини обавезујућим за државе чланице.⁸

У Смерницама се наводи да укупна покривеност популације региона којима је упућена помоћ мора бити значајно нижа од оне у регионима којима дата помоћ није додељена, имајући у виду принцип изузетне природе регионалне помоћи.⁹ У вези с тим, Комисија је сматрала да укупна покривеност популације треба да буде ограничена на ниво који је неопходан да се омогући покривеност оних региона који се налазе у најнеповољнијој ситуацији, као и на ограничен број региона који су у неповољној ситуаци-

⁵ *Guidelines on national regional aid* [2006] OJ C54/13. Треба напоменути да се Смернице не примењују на индустрију угља, примарну пољопривредну производњу, као ни на производњу, прераду или маркетинг рибљих производа. Осим тога, регионална помоћ није допуштена у погледу производње синтетичких влакана или у индустрији челика, а посебан режим важи за транспорт и бродоградњу. Иначе, прве смернице о регионалној државној помоћи примењују се још од давне 1972. године. О томе види: Rawlison, F., *The Commission's Policy Frameworks: The Role of Policy Frameworks, Codes and Guidelines in the Control of State Aid*, стр. 54, у: Harden, I., и гр. аутора, *State Aid: Community Law and Policy*, стр. 37–46.

⁶ Dylla, B., *EU Constraints on Industrial Assistance: How Member States Adapt to a Supranational Watchdog*, Conference paper, Annual Meeting of the American Political Science Association (APSA), Boston, 1998, преузето из: Blauburger, M., *op.cit.*, стр. 23.

⁷ Тако, Комисија је морала да измени први нацрт смерница о регионалној помоћи након што су се против тога побуниле Француска, Немачка и Велика Британија. Ипак, измене које су уследиле нису довеле у питање чињеницу да је Комисија осигурала јасан и непосредан утицај на политике држава чланица у вези са регионалном помоћи. О томе види: Fothergill, S., *EU State Aid Rules: How the European Union is Setting the Framework for Member States' Own Regional Policies*, Conference paper, Regional Studies Association Conference, Leuven, 2006, стр. 15; Blauburger, M., *op. cit.*, стр. 18.

⁸ О томе видети више у: Домазет, С., *Правна регулатива и одрживи развој – „soft law“ као извор права у области заштите животне средине*, *Ecologica* 63/2011, стр. 548–549.

⁹ *Смернице о регионалној помоћи*, тачка 13.

ји у односу на национални просек у односној држави чланици. Управо из ових разлога је Комисија одлучила да „фиксирати“ лимит за укупну покривеност популације на 42% популације у време кад Унија има 25 држава чланица, слично као и раније кад их је имала 15, изузев Румуније и Бугарске. Поред тога, Комисија је предвидела и такозвану „сигурносну мрежу“ (*safety net*, превод аутора) у циљу да обезбеди да ниједна држава чланица не изгуби више од 50% покривености популације покривене за време периода од 2000. до 2006. године.¹⁰

Даље, Комисија је заузела став да ће услови из (тада важећег) чл. 87 (3) (а) Уговора о ЕЗ бити испуњени уколико односни регион има бруто домаћи производ (рачунат по стандарду куповне моћи) мањи од 75% од просека у ЕУ на NUTS II статистичком нивоу.¹¹ Посебан проблем настао је у погледу региона чији бруто домаћи производ прелази 75% просека Уније искључиво услед статистичких ефеката насталих као последица проширења. У Смерницама о регионалној помоћи су ови региони означени као „региони статистичког ефекта“ (*statistical effect regions*, превод аутора). Они такође спадају у регионе на NUTS II статистичком нивоу, али реч је о регионима који имају бруто домаћи производ по глави становника већи од 75% од просека у ЕУ са 25 држава чланица, али мање од 75% од просека ЕУ са 15 чланица. То би значило да су ови региони имали бруто домаћи производ мањи од 75% од просека Уније пре проширења, а проширењем су прешли тај праг. Како би решила овај проблем, Комисија је у поменутом акту предвидела да ће ови региони такође бити погодни за примену чл. 87 (3) (а) до краја 2010. године, а након истека тог периода Комисија ће поново преиспитати њихов положај. Уколико би бруто домаћи производ неког од ових региона био испод 75% од просека Уније и даље би се примењивао чл. 87 (3) (а), а у супротном би се применио чл. 87 (3) (ц) Уговора о ЕЗ од почетка 2011. године (односно чл. 107 (3) (ц) УФЕУ).¹²

¹⁰ *Ibidem*, тачке 13–14.

¹¹ NUTS представља скраћеницу за Номенклатуру територијалних јединица и служи као својеврсни стандард који се користи у ЕУ ради административне поделе географских подручја, у циљу обезбеђивања статистичких података. Користи се нарочито од стране EUROSTAT-а ради боље економске анализе појединих региона. Поред региона на NUTS II статистичком нивоу постоје и региони на NUTS III статистичком нивоу који се одређују на основу мањих региона и на основу преговора са Унијом. Важно је напоменути да се њихова неразвијеност не утврђује на бази просека Уније као целине, већ на основу просека одређене државе чланице. Ови региони (на нивоу NUTS III) морају имати бруто домаћи производ по глави становника испод 85% од националног просека и ниво незапослености већи за 50% од националног просека (о томе види Анекс IV Смерница).

¹² *Смернице о регионалној помоћи*, тачке 18–20.

Друго питање које се може поставити у вези са чл. 107 (3) (а) је-сте његов однос према чл. 107 (3) (ц) УФЕУ. Тај однос се може разјаснити тумачењем текста ове две одредбе. На основу тога можемо закључити да између њих постоје одређена преклапања, али и разлике. Кад је реч о преклапању, оно се може запазити у погледу чињенице да се обе одредбе односе на омогућавање развоја одређених економских активности или одређених економских области. С друге стране, разлике се могу уочити у погледу чињенице да се чл. 107 (3) (ц) може применити у случајевима када предметна помоћ не утиче негативно на трговинске услове у мери супротној заједничком интересу, за разлику од чл. 107 (3) (а) који се примењује само на економски развој области са абнормално ниским животним стандардом или озбиљном незапослености. То значи да се чл. 107 (3) (ц) може применити у далеко ширем обиму од чл. 107 (3) (а). Ипак, потоња одредба допушта већи степен угрожавања конкуренције, јер се чл. 107 (3) (ц) може применити једино уколико државна помоћ не утиче неповољно на трговинске услове у мери супротној заједничком интересу, док се таква формулација не налази у чл. 107 (3) (а).

Иако се наведена формулација не спомиње експлицитно у чл. 107 (3) (а), то не значи да се и у том случају не мора водити рачуна о заједничком интересу (интересу Уније). Такав став је заузет у поменутом случају *Spain v. Commission*. Суд правде је у тачки 67. своје одлуке заузео став да разлика у формулацији између ове две одредбе не доводи до закључка да Комисија не треба да води рачуна о интересима Уније када примењује чл. 107 (3) (а), тада 87 (3) (а) Уговора о ЕЗ. Комисија, према мишљењу Суда, има обавезу не само да утврди да су мере такве природе да доприносе ефективно економском развоју односних региона, већ мора и да процени утицај помоћи на трговину међу државама чланицама и нарочито секторске последице које мера државне помоћи може имати на нивоу Уније.

Кад је реч о врсти државне помоћи, у Смерницама се прво помиње инвестициона помоћ. То је помоћ за оснивање предузећа, проширење постојећег предузећа, диверсификацију *output*-а у нове, додатне производе, као и измену у производном процесу постојећег предузећа. Материјални део имовине представљају земљиште, зграде као и постројење, односно машине, док се под нематеријални део подводи имовина под којом се подразумева трансфер технологије кроз стицање патената, лиценци, *know-how* или непатентираног техничког знања¹³.

Облик помоћи може, у складу са Смерницама о регионалној помоћи, бити изражен преко директних новчаних давања, зајмова са ниским

¹³ *Ibidem*, тачка 34.

каматним стопама, државних гаранција, изузимања од обавезе плаћања доприноса за обавезно социјално осигурање, испоруке роба и услуга по повољнијим ценама и слично. У погледу израчунавања износа помоћи за почетне инвестиције, могу се у овом акту уочити два начина: 1) у виду процента од вредности инвестиције и 2) у виду процента од трошкова зарада повезаних са почетном инвестицијом.

Интензитет помоћи мора бити прилагођен природи и интензитету регионалних проблема који ће се решавати. У вези с тим, Комисија је у Смерницама заузела став да, у случају региона који испуњавају услове за примену чл. 87 (3) (а) Уговора о ЕЗ (односно 107 (3) (а) УФЕУ), интензитет регионалне помоћи не сме прелазити 50% бруто домаћег производа за регионе са мање од 45% од просека по глави у 25 земаља чланица ЕУ, 40% за регионе са мање од 60% од просека по глави у 25 земаља чланица Уније, односно 30% за регионе са мање од 75% од просечног бруто домаћег производа по глави у 25 земаља чланица Уније.¹⁴ С друге стране, кад је реч о најудаљенијим регионима (*outermost regions*, превод аутора) који имају услед тога специфичан привредни хендикеп, њима се омогућава да уживају додатни „бонус” од 20% бруто домаћег производа уколико је њихов бруто домаћи производ по глави испод 75% од просека ЕУ са 25 чланица, а 10% у другим случајевима. Овакав третман је логичан, будући да се ради о регионима који имају врло специфичне проблеме као што су забаченост, мала величина, неповољни климатски и географски услови и слично.

Поред региона са оваквим карактеристикама, додатан „бонус” је резервисан и за мала и средња предузећа и он износи 20% бруто домаћег производа за помоћ дагу малим, односно 10% за помоћ дагу средњим предузећима.¹⁵ И у овом погледу је Комисија поступила исправно, јер развој малих и средњих предузећа представља један од главних принципа политике конкуренције у ЕУ. Осим тога, она су главни генератор запошљавања у време економских криза и турбуленција на тржишту и брже се прилагођавају динамичним привредним кретањима у односу на велике компаније.

Поред инвестиционе помоћи, Смернице о регионалној помоћи помињу и такозвану оперативну помоћ (*operating aid*, превод аутора) односно помоћ која служи за текуће пословање. Иако је њено додељивање у основи забрањено (што је и логично, јер такав поступак може донети бројне негативне последице по конкуренцију на тржишту), ова помоћ може бити додељена уколико је оправдана у погледу властите природе, њеног доприноса регионалном развоју и пропорционална проблемима који се путем

¹⁴ *Ibidem*, тачка 44.

¹⁵ *Ibidem*, тачка 49.

ње настоје решити.¹⁶ Поред тога, државе чланице имају обавезу да докажу постојање и важност датог привредног хендикепа, помоћ мора бити привременог карактера, а њен износ мора опадати током времена.¹⁷

Као и у случају инвестиционе помоћи, тако се и овде посебан третман даје најудаљенијим регионима, као и слабо насељеним областима: под слабо насељеним областима се подразумевају области са густином насељености до 8 становника или мање, које услед ових неповољних карактеристика заостају у привредном развоју. Уколико је помоћ овим регионима намењена за ублажавање додатних транспортних трошкова, она може служити само за компензовање додатних трошкова транспорта, превоза роба произведених у овим регионима унутар националних граница, превоза роба, сировина и полупроизвода од места производње до места финалне прераде у датом (најудаљенијем) региону. Оваква помоћ мора бити, у складу са Смерницама, израчуната унапред, а процена додатног трошка биће сачињена на основу најекономичнијег облика превоза и најкраће руте између места производње или прераде и трговинских радњи које користе тај вид превоза¹⁸.

Даље, треба напоменути да су посебне одредбе Смерница о регионалној помоћи посвећене новоотвореним малим предузећима (*newly created small enterprises*, превод аутора). Помоћ овим субјектима такође мора бити ограничена према вредности и опадати током времена. Интензитет помоћи, сем у неким изузецима, не сме прелазити 35% прихватљивих трошкова (*eligible costs*, превод аутора) претрпљених у прве три године после отварања предузећа, односно 25% у следеће две године. Прихватљиви трошкови, у складу са тачком 107. Смерница укључују камате на зајмове, накнаде за изнајмљивање опреме или производних капацитета, административне и комуналне услуге, накнаде по основу обавеза из уговора о лизингу и слично. Државе чланице имају обавезу да предвиде одговарајуће механизме у циљу обезбеђења да се прописани лимити висине помоћи и њеног интензитета не прекораче, као и механизме за заобилажење правила о додели ове врсте помоћи. То посебно важи у случају када дође до смишљеног затварања компаније, па непосредно након тога поновног покретања како би се испунили формални услови за добијање овог типа помоћи.¹⁹

Најзад, чл. 107 (3) (а) УФЕУ моћи ће да се примени у погледу регионалне помоћи једино уколико је односни регион укључен у такозвану „ре-

¹⁶ *Ibidem*, тачка 76.

¹⁷ *Ibidem*, тачка 79. О томе види и: Jones, A., Sufrin, B., *State Aid*, 2007, стр. 71.

¹⁸ *Ibidem*, тачка 81.

¹⁹ *Ibidem*, тачка 91.

регионалну мапу” коју усваја Комисија за сваку државу чланицу. Иако је Комисија у почетку сматрала да би она сама требало да одреди регионе које ће укључити у мапе, државе чланице су биле против таквог става, па је на крају та дужност припала њима. Мапе које су тренутно на снази важе за период од 2007. до 2013. године и објављују се у *Службеном гласнику ЕУ*. Регионалну мапу помоћи државе чланице чине: 1) попис региона који су квалификовани за помоћ, 2) обим и дисперзија регионалног улагања и 3) прагови такве помоћи одобрене за сваки регион.²⁰ На крају, регионална помоћ предмет је и Уредбе о блок-изузећу.²¹

3. ПРАКСА ИНСТИТУЦИЈА УНИЈЕ У ВЕЗИ СА РЕГИОНАЛНОМ ДРЖАВНОМ ПОМОЋИ

У области регионалне државне помоћи, пракса Комисије је веома богата и шаролика. То представља јасан показатељ важности овог облика помоћи за државе чланице. Државе чланице имају обавезу да, у складу са чл. 108 (3) УФЕУ, нотификују помоћ Комисији. Ово важи не само у ситуацији када државе чланице желе да доделе државну помоћ, већ и у случају када намеравају да измене постојећу меру помоћи. Након спроведеног поступка контроле, Комисија доноси одговарајућу одлуку. Пре свега, Комисија може закључити да нотификована мера уопште не представља државну помоћ, узимајући у обзир одредбе УФЕУ.

На пример, у случају *Mercedes Benz Hungary*²², мађарска влада је одлучила да спроведе инвестицију у корист компаније *Mercedes Benz*, односно њеног производног погона у Мађарској. Мера је подразумевала подршку за изградњу новог производног погона за путничка возила у региону Кечкемет, у износу од 125 милиона евра. Било је предвиђено да компанија *Mercedes Benz* откупи земљиште за изградњу поменутог погона, што

²⁰ Стојановић, Б., *Државна помоћ, регионални развој и заштитна конкуренције*, Економика предузећа, 3–4/2008, стр. 101.

²¹ Уредбом о блок-изузећу се, на пример, изузима од обавезе нотификације помоћ за велике инвестиционе пројекте додељена на основу постојеће шеме помоћи уз услов да износ не прелази 75% максималног износа који инвестиција са прихватљивим трошком од 100 милиона евра може да добије. Уколико се наведени услов не испуни, помоћ мора бити нотификована Комисији. Изузеци су предвиђени и за шеме помоћи за мала и средња предузећа, при чему оне не смеју да прелазе 2 милиона евра у регионима у смислу чл. 87 (3) (а) односно 1 милион евра у регионима у чл. 87 (3) (ц). Ово се правда чињеницом да су значајне баријере за отварање ових предузећа много ризичније и опасније у регионима где влада најлошија економска ситуација.

²² C(2011)4455 final State aid No SA 27308 (2011/NN) Republic of Hungary.

је подразумевало куповину 159 земљишних парцела, махом у приватном власништву. Компанија *Mercedes Benz* је још 2008. године отпочела преговоре са агентом за некретнине *Best Invest Kft* и постигла цену откупа од приватних власника у износу од 7.30 евра по м². Преговоре са приватним власницима земљишта водила је компанија *Best Invest Kft*. С обзиром да мађарско законодавство не допушта куповину пољопривредног земљишта од стране приватних лица, општине су установиле приоритетно право прече куповине на парцелама које су биле предмет преговора између *Best Invest Kft* и приватних власника. Компанија *Mercedes Benz* се сагласила да сноси све трошкове и накнаде за земљиште и њену припрему за изградњу нове фабрике, укључујући и трошкове за неопходну инфраструктуру. Након што је земља откупљена од стране *Best Invest Kft* у име компаније *Mercedes Benz*, земљиште је формално прошло кроз власништво општине, која је у складу са правом прече куповине, склопила уговор идентичан оном са приватним лицима. Након тога, општина је препродала земљиште компанији *Mercedes Benz* по истој цени која је договорена са приватним лицима, увећану за трошкове претрпљене услед обавезе промене намене земљишта са пољопривредног на индустријско. Коначна цена земљишта износила је 10.13 евра по м². Слично је било и са неколицином парцела чији је сопственик била држава.

Комисија је, након спровођења поступка контроле нотификоване мере, закључила да се у предметном случају *не ради о државној помоћи* у смислу чл. 107 (1) УФЕУ. Као разлог за овакав став Комисија је навела да је земљиште продато од стране општине по цени *идентичној* оној која је договорена са приватним лицима. Дакле, став Комисије је био да никаква разлика није била направљена између парцела које су припадале држави и оних које су биле у власништву приватних лица, а договорена цена представљала је тржишну цену. Другим речима, Комисија је закључила да се у овом случају држава понашала на начин као што би се понашао било који инвеститор у нормалним тржишним околностима (принцип приватног инвеститора).

До идентичног закључка дошло се и у случају *Parnassos*²³, где је било речи о финансијској подршци за реновирање и унапређење ски-лифтова у скујашком центру *Parnassios*. Грчка влада је настојала да оправда доделу финансијске помоћи, наводећи да не постоји јавни превоз који повезује околна села са овим скијашким центром, чињеницом да тај простор представља заштићено подручје *NATURA 2000* у коме постоје ограничења у вези са коришћењем земљишта, одређеним ограничењима у вези са за-

²³ C(2011)4318 final State aid SA.32737 (2011/N)-Greece.

штитом животне средине, ограниченим временским интервалом отворености скијашког центра (само по дану), чињеницом да се скијашки центар користи само за локалну употребу, као и лошијим техничким карактеристикама лифтова за превоз скијаша.

Комисија је пошла од генералног става да државна подршка развоју жичара у области туризма може да наруши конкуренцију на унутрашњем тржишту и негативно утиче на трговину међу државама чланицама. Ипак, сматрала је да у предметном случају треба другачије поступити. Разлог за то је што ће се жичаре користити само за локалну употребу у областима без капацитета за развој туризма и са ограниченим ресурсима за зимске спортове, али и чињеница да ће корисници бити углавном резиденти који неће имати алтернативу да отпутују у зимске центре других држава чланица. Стога је заузет коначан став да нотификована финансијска подршка грчке владе не представља државну помоћ у светлу чл. 107 (1) УФЕУ.

Такође, као државна помоћ није окарактерисана ни помоћ компанији *Union Fenosa Distribución* од стране шпанске владе намењена за ископавање подземних или за пресељење постојећих надземних водова,²⁴ подршка немачке покрајине *Sachsen Anhalt* у виду повољних зајмова малим и средњим предузећима у циљу лакшег приступа капиталу²⁵ и слично.

Дакле, уколико констатује да нотификована мера не представља државну помоћ, она неће потпадати под чл. 107–109 УФЕУ и моћи ће слободно да се реализује. Али, уколико се констатује да дата мера представља државну помоћ, тада су могуће следеће ситуације.

Прво, Комисија може заузети став да је предметна помоћ *компатибилна* са унутрашњим тржиштем у смислу чл. 107 (1) УФЕУ. То би значило да је помоћ одобрена и да државе чланице могу да спроведу предложену меру регионалне помоћи. Многобројни су примери у којима је Комисија заузела овакав став.

Тако, у случају када је пољска влада намеравала да подржи инвестиције у обновљиве изворе енергије²⁶, Комисија је сматрала да је предметна помоћ компатибилна са унутрашњим тржиштем. Такав став је образложен чињеницом да је предложена регионална помоћ за почетне инвестиције и модернизацију појединачних инсталација у сагласности са тада важећим чл. 87 (3) (а) и Уговора о ЕЗ (сада 107 (3) (а) УФЕУ), односно Смерницама о регионалној помоћи.

²⁴ C(2010) 4109 final State Aid N 623/2009-Spain.

²⁵ K (2011) 4922 final State Aid SA.31690 (N 438/10)-Germany.

²⁶ C(2005) 1924 State aid N 14/05-Poland.

До идентичног става дошло се и у случају када је словеначка влада намеравала да додели финансијску помоћ за развој широкопојасних мрежа на својој територији²⁷. Намера је била да се већи део помоћи обезбеди из Европског регионалног развојног фонда. Помоћ је имала за циљ да повећа степен покривености словеначке територије широкопојасним мрежама са 92% на 100% до краја 2013. године. Радило се о областима где услуге широкопојасних мрежа нису уопште доступне, или где оператори немају никаквих подстицаја да пружају такве услуге под комерцијалним условима. Корисници помоћи били би оператори који су у стању да понуде услуге широкопојасних мрежа (пре свега интернета) по минималној брзини од 2 *Mbps* за индивидуална домаћинства. Након спроведеног поступка контроле, Комисија је закључила да је нотификована помоћ компатибилна са тада важећим чл. 87 (3) (ц) Уговора о ЕЗ. До таквог закључка Комисија је дошла спровођењем такозваног „балансирног теста“ (*balancing test*). Закључила је да помоћ има у виду остваривање циља који је од интереса за Унију као целину, а то је развој широкопојасних мрежа. Даље, закључила је да тај циљ може бити достигнут уз помоћ дате мере помоћи, односно да је предложена финансијска подршка одговарајући инструмент за спровођење циља од интереса за Унију. Напокон, Комисија је, одмеравајући позитивне ефекте са негативним ефектима нотификоване помоћи, утврдила да је свеукупан биланс помоћи позитиван.

Компатибилност нотификоване помоћи са унутрашњим тржиштем утврђена је и у случају када је италијанска влада намеравала да упути амандмане у погледу мапе регионалне помоћи.²⁸ Идентично је било и у ситуацији када је ирска влада нотификовала амандмане на властиту мапу регионалне помоћи за период од 2007. до 2013. године.²⁹

Друго, Комисија може да одобри меру регионалне помоћи, али уз испуњење одређених услова (условно компатибилна државна помоћ). Ово подразумева да држава чланица најпре мора да испуни све услове које је Комисија предвидела у својој одлуци, како би помоћ могла да се додели. Комисија ће контролисати да ли је држава чланица заиста испунила све предвиђене услове. Уколико закључи да то није случај, помоћ неће моћи да се додели.

Треће, Комисија може, након прелиминарног испитивања нотификоване регионалне помоћи, да изрази *сумњу* у компатибилност нотификоване помоћи са унутрашњим тржиштем. У вези с тим, може затражити од дате државе чланице да достави додатне информације које су неопходне

²⁷ C(2009)8127 State aid N 172/2009-Slovenia.

²⁸ C(2010) State aid N 117/10-Italy.

²⁹ C(2010)4936 final State aid N 130/2010-Ireland.

за процену нотификоване помоћи. На овом месту можемо поменути неколико случајева из праксе, у којима је изражена сумња у компатибилности државне помоћи.

Тако, у случају *Slovenské lodenice Komárno*³⁰, словачка влада је нотификовала Комисији намеру да додели регионалну инвестициону помоћ у корист бродоградилшта *Slovenské lodenice Komárno*. Помоћ је подразумевала отпис дуговања. Поменуто бродоградилште се налазило на Дунаву, у региону прихватљивом за регионалну помоћ у смислу тадашњег чл. 87 (3) (а) Уговора о ЕЗ. Корисник помоћи је желео да искористи помоћ за модернизацију техничке базе бродоградилшта. Комисија је изразила озбиљне сумње у погледу компатибилности нотификоване регионалне помоћи. Сматрала је да не могу сви трошкови нотификованог инвестиционог пројекта бити сматрани прихватљивим за регионалну помоћ, изразила је сумњу да проширење бродоградилшта представља меру погодну за унапређење продуктивности постојећих инсталација, да поједине инвестиције служе искључиво за замену постојећих, изнајмљених средстава и слично. Стога је Комисија затражила од словачке владе да јој достави све неопходне информације како би била у стању да изврши процену компатибилности помоћи.

Слично је било и у случају *Audi Hungaria Motor Kft*³¹, где је мађарска влада нотификовала намеру да додели регионалну помоћ, у виду директне финансијске подршке и пореских олакшица, компанији *Audi Hungaria Motor Kft*. Помоћ је имала за циљ изградњу нових капацитета за производњу мотора нове генерације, а односила се на регион *Nyugat-Dunántúl* у Мађарској. Њена укупна вредност износила је око 60 милиона евра. Комисија је имала замерке у погледу одређивања релевантног тржишта за путничка возила, као и у погледу процента продаје на датом тржишту. Стога је затражила од Мађарске да достави све неопходне информације које би биле од помоћи за процену дате мере регионалне помоћи. Пракса је показала да се сумње Комисије обично покажу као оправдане, односно помоћ бива окарактерисана као инкомпатибилном са унутрашњим тржиштем.

Четврто, помоћ може бити проглашена *инкомпатибилном* са унутрашњим тржиштем у складу са чл. 107 (1) УФЕУ. Ово је најнеповољнија одлука по државе чланице, јер се таква помоћ не може доделити потенцијалним корисницима. Државе чланице морају да се повинују одлуци Комисије. Уколико то не учине, ризикују да буду санкционисане од стране органа Уније, будући да то представља кршење одредаба Уговора о ЕУ.

³⁰ C(2006) 2086 State aid C 21/2006 (ex 635/2005)-Regional aid to shipyard Slovenské lodenice Komárno (Slovakia).

³¹ C(2009)8131 final State aid C 31/2009 (ex N 113/2009)-Hungary-LIP-Aid to Audi Hungaria Motor Kft.

У случају када је донета одлука о инкомпатибилности помоћи са унутрашњим тржиштем, могуће су две ситуације. Прво, уколико је држава чланица уредно нотификовала меру помоћи Комисији, одлука о инкомпатибилности значиће да се предложена мера помоћи не може реализовати. Међутим, уколико држава чланица није нотификовала помоћ, поставља се питање како ће Комисија уопште сазнати да је спорна помоћ додељена. Један од начина је да конкуренти обавесте Комисију о незаконито додељеној помоћи. Уколико добије релевантне информације, Комисија ће након спровести поступак контроле. Ако утврди да се ради о помоћи која је инкомпатибилна са унутрашњим тржиштем, наложиће држави чланици да изврши повраћај помоћи (*recovery of aid*). У пракси је било више ситуација у којима је Комисија то затражила од држава чланица.

Тако је било у случају *Greece v Commission*³², у коме је грчка влада одобрила шему помоћи за привредни развој одређених региона у Грчкој, у циљу повећања запослености, развоја предузетништва и конкурентности грчке привреде. Помоћ је била изражена у облику специјалног резервног фонда који би формирали корисници помоћи у износу до 35% укупних нераспоређених добити током 2004. године. Такође, фондови су се могли формирати у вредности и до 50% добити за време 2003. године, уколико је изузет профит из 2002. године. Најзад, уколико су предузећа извршила инвестиције у 2003. години, резервни фонд би се могао формирати до висине вредности те инвестиције, али не више од 35% од укупне нераспоређене добити из 2003. године. Дакле, сврха резервних фондова је била у томе да се спроведу инвестиције у висини вредности фонда након три године од његовог оснивања. Инвестиције би биле намењене за повећање капитала предузећа корисника, док би фондови били ослобођени пореза на добит.

Комисија је заузела став да је предметна шема помоћи, у целини и делимично, инкомпатибилна са (тада) заједничким тржиштем, изузев за премештање пољопривредних објеката. Разлог за негативан став је лежао у чињеници да помоћ није била у складу са одредбама неколицине одлука и смерница у време њене доделе. Стога је наложила Грчкој да изврши повраћај дате помоћи од корисника.

Слично је било и у случају *Portovesme Srl, ILA SpA, Eurallumina SpA and Syndial SpA*.³³ Ту се радило о повлашћеним тарифама за електричну енергију предузећима у циљу производње и прераде алуминијума, олова, сребра и цинка. Помоћ је била намењена постројењима лоцираним на

³² C(2007) 3251 final-State aid No C 37/2005 (ex NN 11/2004) Tax exempt reserve fund-Greece.

³³ C (2011) 956 final-State aids No C38/B/2004 (ex NN 58/2004) and C 13/2006 (ex N587/2005).

територијама које карактерише недовољан степен повезаности са националном електричном и гасном мрежом, односно одсуство исте. Систем је функционисао тако да су корисници овог вида регионалне помоћи стекли право да добију компензаторне исплате за плаћену електричну енергију. Висина компензације одређивана је на основу разлике између цене електричне енергије која је плаћена испоручиоцу и повлашћене цене одређене од стране државе. На цену се примењивао и посебан индекс заснован на варијацијама трошкова италијанских произвођача електричне енергије. Управљање шемом помоћи било је поверено посебном фонду, који је добијао средства по основу обавеза италијанских потрошача електричне енергије. Овом фонду су корисници помоћи достављали месечне податке о количинама утрошене енергије и ценама плаћеним испоручиоцима. Након обраде података, фонд је вршио компензаторне исплате. Комисија је, након спроведеног поступка контроле, закључила да је предметна помоћ инкомпатибилна са унутрашњим тржиштем. Притом је наложила и повраћај дела помоћи који је незаконито додељен.

Дакле, случајеви показују да је одлука о повраћају обавезујућа за дату државу чланицу и она мора да је спроведе без одлагања. То важи чак и уколико би повраћај помоћи довео до нестајања предузећа, корисника помоћи, са тржишта. Ово се објашњава чињеницом да суштина државне помоћи није у томе да се вештачки одржавају у животу неефикасна предузећа. Стога државе чланице не могу избећи повраћај помоћи позивањем на овај основ. Повраћај помоћи се може избећи једино уколико држава чланица докаже да би то било апсолутно немогуће³⁴.

Ипак, пракса је показала да су државе чланице веома често одговорне за кашњења у реализацији одлуке о повраћају. Узрок томе су *недостатак прецизности* у одлукама о повраћају (било да се ради о идентификацији предузећа које мора да врати помоћ или о висини износа који је предмет повраћаја) као и *дужеј трајне процедуре повраћаја помоћи* које се спроводе у складу са националним законодавством дате државе чланице³⁵. Осим тога, повраћај помоћи представља најлошију могућу солуцију за државе чланице. Стога је природно настојање држава чланица да на било који начин избегну спровођење налога Комисије за повраћај. Отпор спровођењу налога о повраћају представља и израз супротстављености националних интереса држава чланица са интересом Уније да унутрашње тржиште не-сметано функционише.

³⁴ Мунитлак-Ивановић, О., Домазет, С., *Државна помоћ за прилагођавање стандардима Европске уније за заштити животне средине у време економске кризе*, Пословна економија, 2011, (у штампи).

³⁵ Mariñas, N., *Enforcement of State aid recovery decisions*, Competition Policy Newsletter, 2/2005, стр. 18–19

4. ЗАКЉУЧАК

Може се закључити да је регионална државна помоћ од стратешког интереса за Унију у целини. Без обзира што је Комисија настојала да, доношењем Смерница, разреши одређене недоумице и даље је спорна њихова правна природа, будући да се ради о акту „меког права”. Имајући у виду да се Комисија, приликом одлучивања о компатибилности помоћи у сваком појединачном случају, ослања на одредбе ових Смерница, сасвим је јасно да су оне фактички обавезујуће за државе чланице. Другим речима, одредбе „меког права” на заобилазан начин стичу снагу примарних или секундарних извора права ЕУ.

Даље, регионална државна помоћ има за циљ уравнотежење, односно равномеран развој Уније као целине. Ипак, овај облик помоћи може у појединим ситуацијама представљати веома осетљиво питање. У вези с тим, бројне несугласице између држава чланица настајале су у ситуацији кад је дошло до проширења Уније новим чланицама. То је довело поједине регионе у неповољнији положај, јер су се на „сцени” појавили нови, у економском погледу, сиромашнији региони. Слична ситуација би се могла догодити и у случају новог „таласа” проширења, што не наилази на одобравање свих садашњих чланица. Међу многим оправдањима против проширења Уније, могло би се наћи и оно које се односи на регионалну државну помоћ.

Потом, у Смерницама се посебна пажња поклања најудаљенијим регионима, слабо насељеним областима, као и малим и средњим предузећима. Ова констатација поготово важи за мала и средња предузећа, јер се она много лакше прилагођавају променама на тржишту, нарочито у условима новог, надолazeћег таласа економске кризе.

На крају, може се претпоставити да ће државе чланице и даље настојати да заобиђу примену одредаба о државној помоћи како би помогле властитим регионима који су, према њиховим стандардима, мање развијени. То представља израз противречности између заједничког интереса (интереса Уније) и националних интереса држава чланица. Због тога се може очекивати да ће у будућем периоду јаз између Комисије и држава чланица бити све већи. Томе ће нарочито допринети нови талас економске кризе, али и очигледна настојања одређених држава чланица да се у великој мери рedefинишу статуси у Унији.

ЛИТЕРАТУРА

- Batista, J., *Latest Developments in Regional and Horizontal State Aid*, European State Aid Law Quarterly 4/2005.
- Blauberger, M., *From Negative to Positive Integration? European State Aid Control Through Soft and Hard Law*, MPIFG Discussion Paper, 4/2008.
- Dylla, B., *EU Constraints on Industrial Assistance: How Member States Adapt to a Supranational Watchdog*, Conference paper, Annual Meeting of the American Political Science Association (APSA), Boston, 1998.
- Домазет, С., *Правна резултатива и одрживи развој – „soft law“ као извор права у области заштитне животине средине*, Ecologica 63/2011.
- Jones, A., Sufrin, B., *State Aid*, 2007.
- Pike, A., Rodriguez, P. A., Tomaney, J., *What Kind of Local and Regional Development and for Whom?*, Regional Studies, Vol. 41.9, 2007.
- Rawlison, F., *The Commission's Policy Frameworks: The Role of Policy Frameworks, Codes and Guidelines in the Control of State Aid*, стр. 54., у: Harden, I., и гр. аутора, *State Aid: Community Law and Policy*, 1993.
- Стојановић, Б., *Државна помоћ, регионални развој и заштитна конкуренције*, Економика предузећа, 3–4/2008.

REGIONAL STATE AID IN THE LAW OF THE COMPETITION LAW OF THE EUROPEAN UNION

Sinisa Domazet LL.M.

University EDUCONS, Sremska Kamenica, teaching assistant,
Ph.D. student at the Faculty of Law in Nis

S u m m a r y

State aid in the competition law of the European Union is not permitted. The reason for this attitude is a fear that a favorable, selective treatment of certain companies could lead to the distortion of the competition on the internal market and infringement of the trade between the member states. There are exemptions from this rule, incorporated in the EU Agreement. They are interpreted very strictly by the European Commission. One of such exemptions is a regional state aid. The problem with the regional aid was intensified with the new wave of enlargement of the Union with the ten member states. Therefore the Commission issued appropriate Guidelines on national regional aid, in order to establish criteria for more justifiable award of such type of state aid.

Keywords: European Union, competition law, regional state aid

Nikola Banjac,
diplomirani pravnik – master,
doktorant Pravnog fakulteta Univerziteta „Union” u Beogradu

ULOGA I ZNAČAJ ZAVRŠNE REČI*

SAŽETAK: Sudsko besedništvo je najstarija i najznačajnija besednička vrsta. Međutim, u današnjem obrazovnom sistemu Republike Srbije, sudsko besedništvo ne samo da se ne proučava, nego se studentima pravnih fakulteta ne omogućavaju ni najosnovnija saznanja o ovoj veštini, koja je u anglosaksonskom pravnom sistemu uzdignuta na nivo nauke. Ta praksa, nažalost traje već nekoliko decenija. Takođe, ako se ima na umu da međunarodni sudovi (u kojima se pokušavaju pomiriti evropsko-kontinentalna i anglosaksonska procesna pravila) dobijaju sve više na značaju, (pogotovo u svetlu evropskih integrativnih procesa), postaje jasno da je neophodno izvršiti reafirmaciju sudskog besedništva kao veštine i kao nauke kroz obrazovni sistem. Najreprezentativniji oblik sudskog besedništva je završna reč. Ovaj rad upravo želi da prikaže šta jeste zakonom dodeljena uloga završne reči u pravnom sistemu Republike Srbije, ali u isto vreme i da ukaže da, ukoliko se ona iznese po retoričkim pravilima, njen značaj može biti presudan u procesu donošenja presude. Ovu činjenicu poznavali su najveći advokati, tužioci i sudije i na njoj su gradili svoje karijere, jer su upravo brilijantne sudske besede bile ono što ih je odvajalo od proseka.

Ključne reči: završna reč, Zakon o krivičnom postupku, optužni akt, prezumpcija nevinosti, uloga završne reči, značaj završne reči, besedništvo – veština praktične primene retoričkih pravila

* Rad primljen: 04. 11. 2011. godine.

1. ZAVRŠNA REČ

1.1. Pojam završne reči

Literatura koja se bavi retorikom svrstava sudsko besedništvo u jednu od osnovnih vrsta besedništva. Međutim, ono što je za našu savremenu literaturu karakteristično, jeste da u njoj nema detaljne analize u kom sudskom postupku je moguće sudski besediti. Generalno se govori o besedeњу na sudu, o sudskom auditorijumu, o pravnoj argumentaciji itd., ali nije potpuno jasno naznačeno kada se u toku jednog postupka besedi, niti u kojim se sve formama sudsko besedništvo pojavljuje. Takođe, postoji i deficit pravničkih analiza sudskog besedništva. Analize u našoj literaturi drže se antičkih grčkih i rimskih postulata, koji zaista i jesu srž i suština ovog načina govorenja.

Ipak, za današnju uspešnu primenu tih pravila, neophodno je upoznati se sa pozitivnim propisima, jer jedino oni mogu reći kada, kako i u kojoj formi se može besediti pred našim sudovima. To znači da se treba upoznati sa zakonima u kojima je definisana uloga završne reči kako bismo na osnovu toga mogli spoznati njen stvarni značaj u sudskim postupcima.

Završna reč je kod nas najznačajniji oblik sudskog besedništva. S. Avramović kaže: „U krivičnom postupku prostor za lep i nadahnut sudski govor je nešto veći, ali se obično svodi na završnu reč, a ređe se može sresti u drugim fazama suđenja.”¹

Moglo bi se reći da postoje dve funkcije završne reči. Prva funkcija određena je pozitivnim propisima. Tim propisima regulisana je **uloga** završne reči u postupku pred sudom. Međutim, ono što pleni pažnju kod završne reči jeste njeno izdizanje iz dodeljene joj uloge, odnosno njen **značaj**. Istorija sudskog besedništva u stvari je istorija velikih advokatskih odbrana, koje praktično i nisu ništa drugo do završne reči. Na njima su advokati sticali popularnost, obezbeđivali nove, buduće klijente, zadobijali poštovanje kolega i sudija i dobijali presude u korist svojih klijenata.

U slučaju da postoji potreba da se dâ jedna opšta definicija završne reči pokušaj u ostvarenju toga bi bio: Završna reč je institut krivičnog procesnog prava. Njena uloga u sudskom procesu propisana je zakonom, a njen značaj premašuje dodeljenu joj ulogu. Taj značaj proističe iz moći besede, koja ukoliko je izgovorena po pravilima retorike i ukoliko je držao dobar poznavalac veštine besedeņa može ponekad da utiče na odluku suda u smislu donošenja konačne presude.

¹ S. Avramović, *Rhetorike techne – veština besedništva i javni nastup*, Beograd, 2008, str. 387.

1.2. Uporedno-pravni osvrt na završnu reč – završna reč po pozitivnom zakonodavstvu republika bivše Jugoslavije i po statutu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MKTJ)

Konstatovano je da postoji disproporcija između uloge i značaja završne reči. Na ovom mestu uporedna analiza može da nam da odgovor na pitanje kako je ova materija uređena u pravnim sistemima bliskim pravnom sistemu Republike Srbije. Takođe i prosto poređenje zakonskih rešenja može biti korisno u smislu uočavanja prednosti ili nedostataka domaćih propisa. Statut MKTJ može nam poslužiti da spoznamo pravila za držanje završne reči pred ovim Tribunalom, osnovanim Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, pred kojim su domaći i strani advokati za 17 godina njegovog postojanja zaista mnogo nastupali, kao i da proverimo vrednost tih pravila. Za potrebe ovog rada poređeni su propisi koji regulišu krivično-procesnu materiju zemalja članica bivše Jugoslavije.

Ono što se odmah uočava jeste velika sličnost (ponekad i identičnost) zakonskih rešenja, a razlog tome je zajednički koren svih tih propisa. Naime, krivično procesno zakonodavstvo zemalja bivše Jugoslavije i danas se oslanja na Zakon o krivičnom postupku SFRJ. Komentarišući Zakonik o krivičnom postupku M. Grubač kaže: „Novi Zakonik ne prekida svaku vezu sa dosadašnjim jugoslovenskim procesnim zakonodavstvom, već ga uzima za svoj osnov (tako su postupile i Slovenija, Hrvatska, Makedonija, a u osnovi i BiH).”² Kada kaže „novi Zakonik”, Grubač ima u vidu Zakonik Savezne Republike Jugoslavije. Nakon raspada Državne zajednice Srbija i Crna Gora, dve države članice su jedno vreme primenjivale ZKP SRJ kao republičke propise, a nakon toga su donele svoje propise. To zajedničko poreklo svih ovih zakona objašnjava gotovo identičnost odredaba o završnoj reči. Sličnost se pogotovo može uočiti kod slovenačkog, hrvatskog, crnogorskog, makedonskog i srpskog zakona, odnosno zakonika. Ova materija najkraće je regulisana Zakonom o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (samo 2 člana) i Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske (3 člana), a budući da BiH nema jedan zakon u ovoj materiji koji bi važio za oba entiteta. Za Zakone BiH je još interesantno i to da oba predviđaju mogućnost da dužina izlaganja završnih reči bude vremenski ograničena. Svi ostali zakoni i zakonici to izričito ne dozvoljavaju.

„S obzirom na okolnost da se pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju sudi i državljanima Republike Srbije, koje najčešće brane advokati iz naše zemlje, da se pravila postupka u značajnoj meri razlikuju od krivičnog postupka koji se vodi pred domaćim sudovima i da će u skladu sa „izlaznom strategijom”, Tribunal suditi licima najvišeg ranga, a ostale pred-

² T. Vasiljević, M. Grubač, *Komentar zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2003, str. 10.

mete ustupati nacionalnim sudovima, postoji potreba da se domaća stručna javnost upozna sa pravilima po kojima postupa Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju.”³ Imajući prethodno rečeno u vidu, bilo je potrebe da se izvrši analiza Statuta MKTJ, odnosno odredbe o završnoj reči. Ono što je interesantno, jeste obaveza stranaka da najkasnije pet dana pre iznošenja završne reči, podnesu sudskom veću završni pretresni podnesak (pravilo 86. st. B Pravidnika MKTJ). Ovakve odredbe nema u ZKP-u Republike Srbije. Advokati i tužioc kod nas nisu u obavezi da podnose svoje završne reči u pisanom obliku, a pogotovo nisu u obavezi da sudsko veće unapred informišu o sadržaju završne reči. „U završnoj reči moguće je koristiti beleške, ali je moguće završnu reč pročitati i priložiti uz zapisnik, ali se ne mora priložiti.”⁴ Pravilo 86. st. C Pravidnika MKTJ takođe sadrži jednu obavezu za stranke koja nije objašnjena. Naime, stranke su u obavezi da se očituju o pitanju vezanom za izricanje kazne. „Ovo pravilo nailazi na veliku kritiku branilaca, uz argumentaciju da se ne mogu izjašnjavati o izricanju kazne kada su u toku postupka i u završnoj reči zastupali stav da optuženi nije kriv.”⁵ Ova vrsta kritike je potpuno razumljiva, pošto je besmisleno obraditi pitanja u vezi sa izricanjem kazne ako branilac tvrdi i celokupnu odbranu zasniva na nevinosti svoga klijenta. Sve uzevši, pravila o završnoj reči koja se nalaze u Pravidniku MKTJ vrlo su skromna. Radi se o jednom članu tj. pravilu sastavljenom od tri stava. Imajući sve u vidu, čini se da je jugoslovenski zakonodavac, od koga su kasnije bivše republike članice preuzele najveći deo odredaba svojih ZKP-a, prilično dobro uredio ovo pitanje.

1.3. Uloga završne reči prema Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije

O domašaju, ulozi i značaju završne reči u srpskom pozitivnom pravu ne može se precizno govoriti, ukoliko se ne analiziraju propisi koji se tiču ove materije. Treba, dakle, ustanoviti kakvu je ulogu zakonodavac namenio završnoj reči u krivičnom postupku. Tek kada se to spozna, moći će se ustanoviti i koliki je stvarni značaj završne reči, a taj značaj biće uočljiv kada besednička i retorska pravila upodobimo pravilima Zakonika o krivičnom postupku. Dakle, završna reč ne sme po svojoj ulozi, prevazilaziti zakonske okvire i samo u okviru njih treba upotrebiti veštinu besedeđenja.

³ B. Ivanišević, G. P. Ilić, T. Višnjic, V. Janjić, *Vodič kroz Haški tribunal*, Beograd, 2007, str. 195.

⁴ S. Vuković, *Komentar zakonika o krivičnom postupku sa sudskom praksom, registrom pojmova, obrascima i pravnom literaturom*, Beograd, 2009, str. 276.

⁵ B. Ivanišević, G. P. Ilić, T. Višnjic, V. Janjić, *nav. delo*, str. 222.

U čl. 1. ZKP-a propisana je svrha ovog Zakonika. On sadrži pravila čiji je cilj da se omogući pravično vođenje krivičnog postupka, tako da niko nevin ne bude osuđen, a da se učiniocu krivičnog dela izrekne krivična sankcija, pod uslovima predviđenim zakonom i na osnovu zakonito sprovedenog postupka. Sav je krivični postupak, dakle, podređen ovom cilju, a u službi tog cilja stoji i završna reč.

Odredbama ZKP-a propisan je redosled procesnih radnji u okviru krivičnog postupka. S tim u vezi, propisano je da se nakon završetka dokaznog postupka, u okviru glavnog pretresa, u kome su raspravljene sve relevantne činjenice i okolnosti povezane sa učinjenim krivičnim delom, prelazi na izlaganje završnih reči. Završne reči prvo govori tužilac, zatim oštećeni, potom branilac, pa optuženi.⁶ Time je praktično utvrđeno ko sve može dati završnu reč i kojim će je redom davati.

Ono što bi sve završne reči trebalo da sadrže jeste: izjašnjenje o činjeničnom materijalu do koga se došlo tokom glavnog pretresa, te zaključke u pogledu činjenica i u pogledu prava, u pogledu krivičnog dela i u pogledu učinioca. Kraj završne reči uglavnom se svodi na predlog sudu kako da se u konkretnoj stvari odluči.

1.3.1. Završna reč tužioca

Završnu reč prvi iznosi tužilac, zato što se krivični postupak pokreće i vodi po tužbi, bilo privatnoj, bilo po zahtevu javnog tužioca, pa je sasvim logično da se tužilac na samom kraju, prvi izjasni o razlozima svoje tužbe. Zakonodavac precizno definiše sadržinu završne tužilačke reči. Članom 344. ZKP-a, propisano je da će tužilac u svojoj reči izneti ocenu dokaza izvedenih na glavnom pretresu, zatim će izložiti zaključke o činjenicama važnim za odluku i staviće i obrazložiti predlog o krivičnoj odgovornosti optuženog, o odredbama krivičnog i drugog zakona koje bi se imale primeniti, kao i o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima koje bi trebalo uzeti u obzir prilikom odmeravanja kazne. Tužilac ne može stavljati određeni predlog o visini kazne, ali može predložiti sudsku opomenu ili uslovnu osudu.

Tužioci se u praksi uglavnom pridržavaju ove odredbe, prvenstveno zbog toga što i same sudije očekuju da čuju baš onakvu završnu reč kako je to Zakonom i propisano. Dakle, osnovna funkcija tužiočeve završne reči je da na osnovu činjenica i dokaza potkrepi optužnicu odnosno tužbu. „Konačan predlog zasnovan na analizi dokaznog materijala i zakonskog teksta, kako ga predviđa ova odredba, može se očekivati samo od javnog tužioca i stručnih

⁶ Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni list SRJ* br. 70/01 i 68/02 i *Službeni glasnik RS* br. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 20/09, 72/09, čl. 343.

punomoćnika oštećenog kao tužioca ili privatnog tužioca. Od oštećenog kao tužioca i privatnog tužioca dovoljno je izjašnjenje da ostaju pri tužbi.⁷⁷ Sud će, dakle, prvo saslušati poslednje izlaganje tužioca u jednom postupku. To je njegova poslednja prilika da obrazloži osnovanost tužbenog zahteva i logičku povezanost, ali i pravnu, tj. zakonsku utemeljenost. Često se dešava da tužilačka završna reč bude toliko dobro izgovorena, tj. da bude jasna, precizna i pravno argumentovana, da je sudija u potpunosti usvaja, pa je kasnije čak koristi kao obrazloženje presude koju je doneo. Interesantno je istaći da u praksi tužioci vrlo retko ističu olakšavajuće okolnosti do kojih se eventualno u postupku došlo na strani optuženog.

1.3.2. Završna reč oštećenog i njegovog punomoćnika

Članom 345. ZKP-a propisana je i mogućnost da se svojom završnom reči, sudu obrate oštećeni ili njegov punomoćnik. Ova odredba ZKP-a je izuzetno značajna, jer ostavlja mogućnost optužbi da pojača svoj nastup pred sudom. Ponekad istupanja oštećenih, odnosno njihovih punomoćnika mogu da budu vrlo uverljiva, emotivna, pa čak i potresna za auditorijum. To se dešava stoga što je oštećeni osetio posledice krivičnog dela, odnosno što njegov punomoćnik ovo svoje istupanje može da iskoristi da pospeši i dodatno argumentuje optužbu. Osim toga, oštećenom će u krivičnom postupku biti dosuđen imovinsko-pravni zahtev, pod uslovom da se optuženi odlukom suda oglasi krivim, pa je tim pre oštećeni zainteresovan da se to i dogodi.

1.3.3. Završna reč branioca i optuženog i odgovori tužioca, oštećenog i punomoćnika oštećenog

Prezumpcija nevinosti je zagantovana Ustavom Republike Srbije (čl. 34). Takođe, ona predstavlja i jednu od osnovnih načela krivičnog prava, pa je logičan redosled da se sudu poslednji obrati optuženi, odnosno njegov branilac, ne bi li na taj način, kao poslednji govornik, ostavio najjači utisak na sudiju. Treba znati da nije bitno samo da li će sudija utvrditi krivicu optuženog, već je izuzetno značajna i težina sankcije koju će on izreći, pogotovo kod onih krivičnih dela kod kojih je zakonodavac propisao veliki raspon kazni. Zbog svega toga, optuženi i njegov branilac imaju šansu da izvrše poslednji pritisak na savest i volju sudije, ne bi li pred završetak sudskog postupka postigli odlučujući efekat.

⁷⁷ T. Vasiljević, M. Grubač, *nav. delo*, str. 345.

Braneći ove pozicije, ZKP u čl. 346. st. 1. propisuje da će branilac ili sam optuženi izložiti u svojoj reči odbranu, kao i da se može osvrnuti na navode tužioca i oštećenog. U st. 2. istog člana, utvrđeno je da posle branioca optuženi ima pravo da sam govori, da se izjasni da li prihvata odbranu branioca i da je dopuni, a u st. 3. je navedeno da tužilac, oštećeni i punomoćnik oštećenog imaju pravo da odgovore na navode branioca i optuženog, a branilac, odnosno optuženi, imaju pravo da se osvrnu na te odgovore. Stavom 4. propisano je da poslednja reč uvek pripada optuženom, što svakako jeste u skladu sa načelom pretpostavke nevinosti. Završnu reč govore i branilac i optuženi, naravno ukoliko optuženi ima branioca i tada branilac govori prvi. „Branilac nije zastupnik da bi njegova reč mogla da zameni reč optuženog (nasuprot punomoćniku privatnog tužioca, oštećenog i oštećenog kao tužioca).”⁸ Za branioca se dakle, može reći da je on stručni pomagač optuženog, čiji je zadatak da vodi odbranu svoga klijenta (optuženog), pa u sklopu toga i da daje završnu reč. Optuženi pak, može posle izlaganja branioca da se na postavljeno sudijino pitanje izjasni da li ostaje kod odbrane koju je njegov branilac izneo, a ukoliko želi može je i dopuniti. Ove govore, u najvećem broju slučajeva drže laici, te oni pretežno imaju mali pravni i besednički domašaj, ali je to poslednja prilika da optuženi kaže jasno i glasno da li se slaže sa svojim braniocem i sa odbranom kako ju je on postavio. Ovakvi su govori na nekim suđenjima bili praktično jedina prilika da se okrivljeni obrati auditorijumu, ali i široj javnosti. Ne treba zaboraviti da i javno mnjenje može da vrši pritisak na sudije, u smislu presude koju treba da donesu.

Ova mogućnost, koja je okrivljenom data, znala je ponekad biti (zlo)upotrebljena da bi se mobilisala javnost, koja preko medija prati suđenje (situacija u kojoj optuženi zarad političkih ili nekih drugih poena kod javnog mnjenja zloupotrebljava datu mu reč), a ponekad je to mogao biti i poslednji vapaj i apel za pravdom.

1.4. Osnovna pravila završne reči

Članom 347. ZKP-a, utvrđuju se neka osnovna pravila za iznošenje završnih reči:

1. Reč stranaka, branioca i oštećenog ne može se ograničiti na određeno vreme.
2. Predsednik veća može po prethodnoj opomeni prekinuti lice koje u svojoj reči povređuje javni red i moral ili vređa drugoga ili se upušta u ponavljanja ili izlaganja koja očigledno nemaju veze sa predmetom. U

⁸ T. Vasiljević, M. Grubač, *nav. delo*, str. 345.

zapisniku o glavnom pretresu mora se navesti da je reč bila prekinuta i zašto je bila prekinuta.

3. Kad optužbu zastupa više lica ili odbranu više branilaca, izlaganja se ne mogu ponavljati. Broj branilaca je ograničen na pet, a broj punomoćnika je neograničen. Zastupnici optužbe, odnosno odbrane, po međusobnom sporazumu odabraće pitanja o kojima će govoriti.
4. Posle svih završnih govora, predsednik veća je dužan da upita želi li još neko nešto da izjavi.

Ovom odredbom sprečava se zloupotreba završne reči. Stav 1. uređuje trajanje završnih reči. Generalno, reč stranaka, branilaca i oštećenog ne može se ograničiti na određeno vreme. Međutim, to ne znači da se može govoriti u nedogled. Da bi se takve zloupotrebe sprečile, predsednik veća će po prethodnoj opomeni prekinuti onoga ko bude nepotrebno ponavljao ili govorio o stvarima koje nisu u vezi sa konkretnim predmetom. To se naročito dešava kada zastupnici optužbe i odbrane pokušaju da prikriju svoju neaktivnost tokom postupka, što rezultira retorički i pravno loše izrečenim završnim rečima, čija je jedina svrha da se dopadnu optuženom i publici. Sudije ovakvim govorima sigurno neće biti fascinirani. Takvi govori postaju potpuni promašaji, a za sudiju mogu biti i iritantni, prvenstveno zbog toga što se ne dotiču pravno relevantnih činjenica.

Interesantno je primetiti da je istorijat ovog pravila vrlo dug. Sličnu odredbu imao je i *Zakonik* cara Dušana. Tom odredbom utvrđeno je da „u toku samog postupka optuženi mora da odgovara na navode optužbe: prema čl. 161. zabranjeno je da komplikuje spor time što će tužioca „opadati” da je izdajnik ili slično”⁹. Ipak, može se konstatovati da je ova odredba progresivna, jer pruža garanciju poštovanja prava na pravično suđenje. Sudija, dakle, po ovoj odredbi ne može iz sebi znanih razloga prekinuti ili ograničiti izlaganje završne reči.

Zakonodavac je u krivičnom postupku – i odbrani i optužbi, ostavio slobodu u pogledu dokaznih sredstava i izjava koje će se sudu prezentovati. Granice te slobode, ipak, može uspostaviti predsednik sudskog veća na taj način što će prekidati govore ukoliko u njima bude vređan javni red i moral. Osim što nije etično, ovakvo beseđenje na sudu je i kontraproduktivno. Sud ovakve ispade, koji se ponekad svode na galamu i vređanje, prepoznaje kao pravnu nemoć strane koja ovome pribegava, pa prema toj strani zauzima negativan stav i nastoji da je kazni.

Ukoliko jedan optuženi ima više branilaca, tj. ukoliko optužbu zastupa više lica, kao i ukoliko oštećeni ima više punomoćnika, izlaganja se ne mogu ponavljati što je takođe logična odredba koja doprinosi efikasnosti i ekonomičnosti sudskog procesa.

⁹ S. Šarkić, *Srednjovekovno srpsko pravo*, Novi Sad, 1995, str. 119.

2. POTENCIJALNA PRAVILA ZA KREIRANJE ZAVRŠNE REČI

1.1. Optužni akt kao polazna tačka u kreiranju završne reči

Pitanje koje se postavlja jeste: od čega treba poći prilikom izrade završne reči, odnosno kako započeti taj nimalo lak posao. Sudije prilikom slušanja završne reči uglavnom od govornika očekuju da čuju obrazloženje (kada govori tužilac) ili osporavanje optužnog akta (kada govori branilac ili optuženi). „Optužni akt može biti optužnica, optužni predlog i privatna tužba. Optužnica je optužni akt ovlašćenih lica (javnog i supsidijarnog) za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti u opštem postupku. U skraćenom postupku optužni akt tih tužilaca se zove optužni predlog. Optužni akt privatnog tužioca je privatna tužba.”¹⁰

Šta je to zapravo optužnica i u čemu je njen značaj odnosno koja je njena svrha? „Optužnica je pisani i u zakonskoj formi sastavljen akt javnog ili supsidijernog tužioca kojim se od nadležnog suda traži da odredi glavni pretres protiv određenog lica za određeno krivično delo.”¹¹ Svrha odnosno cilj optužnice je „da iznese stvar na glavni pretres radi presuđenja, da ograniči predmet suđenja u pogledu lica kome treba da se sudi i krivičnog dela za koje treba da mu se sudi i da okrivljenom definitivno predoči optužbu da bi pripremio odbranu”¹². Dakle, cilj optužnice je da individualizuje učinioca krivičnog dela kome treba da se sudi, kao i da se odredi povodom kog dela mu se sudi, odnosno šta je to lice uradilo i na koji način. Takođe, optuženi pomoću nje saznaje od kakvih optužbi treba da se brani. Jasno je dakle, da je optužnica polazna tačka prilikom sastavljanja završne reči. Tužilac će držati završnu reč u pravcu dokazivanja osnovanosti optužnog akta, a branilac će taj akt osporavati, tj. „optužnicom se obeležava delo, pa branilac u tim okvirima postavlja svoju odbranu”¹³.

Još jedna važna činjenica dokazuje prethodno rečeno. Članom 266. ZKP-a propisana je sadržina optužnice. Ukratko tu sadržinu treba da čine:

1. individualizacija optuženog;
2. konkretizacija krivičnog dela tzv. „činjenični osnov optužnice”;
3. zakonski naziv krivičnog dela i navođenje odredaba krivičnog zakona koje se po predlogu državnog tužioca imaju primeniti, tzv. „pravni osnov optužbe”;

¹⁰ M. Grubač, *Krivičnoprocesno pravo*, Beograd, 2009, str. 113.

¹¹ M. Grubač, *nav. delo*, str. 113.

¹² T. Vasiljević, M. Grubač, *nav. delo*, str. 502.

¹³ M. Botić, *Sudsko govorništvo – jezik, pravo, etika, logika i retorika u sudskom govorništvu*, Glasnik advokatske komore Vojvodine, 2 (1985), Novi Sad, 1985, str. 31.

4. označenje nadležnog suda sa predlogom da se pred njim održi glavni pretres;
5. predlog o dokazima koje treba izvesti na glavnom pretresu;
6. obrazloženje.¹⁴

Ove stavke predstavljaju shemu izrade završne reči i za tužioca i za branioca. U odredbama o sadržaju tužilačke završne reči, propisano je da tužilac treba da prezentuje činjenični osnov optužbe i pravni osnov optužbe. Branilac, pak, treba da, ukoliko konkretan slučaj dozvoljava, osporava sve iz optužnice, počevši od individualizacije optuženog do obrazloženja i to stavku po stavku, onako kako je to navedeno u optužnici. Naročito treba da osporava činjenični osnov optužnice i to u pravcu da izvedeni dokazi na glavnom pretresu ne dokazuju izvršenje krivičnog dela od strane optuženog, kao i da osporava pravni osnov optužbe, odnosno pravnu kvalifikaciju dela.

To bi ukratko bili razlozi koji stoje na strani tvrdnje da optužnica čini temelj završne reči.

2.2. Struktura završne reči sa odabranim primerima

Uvod pre svega služi da skrene pažnju auditorijuma na besednika, kao i da se auditorijum uvede u materiju o kojoj će biti reči. U sudskom besedništvu vrlo je važno da se od prve reči zadobije poverenje i poštovanje auditorijuma. Auditorijum je ponekad korisno „šokirati” i bez uvoda preći u akciju. Interesantan primer u tom smislu daje O. Stanojević navodeći odbranu italijanskog advokata Karnalutija, koji je branio jednog slaboumnog čoveka, a koga su zbog njegovog izgleda, zadirkivala deca. U pokušaju da se od stalnog ruganja odbrani, on je jednom prilikom bacio kamen na decu, usled čega je jedan dečak poginuo. Da bi sudijama dokazao mentalnu svest optuženog Vićenca, kao i duševno stanje u kome se optuženi nalazio, Kamaluti se poslužio vrlo interesantnim manevrom. Naime on je nakon što je dobio reč izgovorio „Gospodo sudije i porotnici! Danas je 15. juli 1952. godine”. Ovu rečenicu ponavljao je sve dok nije izazvao bes predsednika sudskog veća. Nakon energičnog insistiranja predsednika veća da branilac pređe na stvar, Karnaluti je odgovorio: „Vi ste gospodo sudije i porotnici prosto pobesneli samo zbog dosadnog ponavljanja jedne obične rečenice koja nikog ne vređa. Zapitajte se šta se dešavalo u duši nesrećnog Vićenca, koji je bez ikakvog povoda morao da podnosi silna zadirkivanja samo zbog malo nastranog izgleda”¹⁵. Efekat ovakvog uvoda u besedu bio je oslobađajuća presuda za optuženog Vićenca.

¹⁴ M. Grubač, *nav. delo*, str. 504–505.

¹⁵ O. Stanojević, S. Avramović, *Ars Rhetorica. Veština besedništva*, Beograd, 2003, str. 311–312.

Razrada se sastoji iz izlaganja i dokazivanja predmeta povodom koga se drži završna reč. U ovom delu besede retorička pravila više ustupaju svoje mesto pravu, pravnoj argumentaciji, dokazivanju i logici. U razradi, besednik treba da se obraća razumu slušalaca za razliku od uvoda i zaključka, gde se cilja na njihove emocije. Prvo se izlaže predmet koji u stvari predstavlja činjenični osnov optužbe, a potom sledi dokazivanje odnosno pravni osnov optužbe. Na kraju se činjenično stanje podvodi pod pravnu normu, pa se tako dobija obrazloženi predlog o krivičnoj odgovornosti ili nevinosti optuženog. Ovde govornik, svojim slušaocima dočarava slučaj povodom koga se sudi. On im svojim govorom objašnjava vreme, mesto i način na koji se određeno delo učinilo, objašnjava uzroke, povezuje dokaze i daje svoja objašnjenja.

Najteže je sačuvati jednostavnost izlaganja, a mnogi autori smatraju da je upravo u tome tajna dobrog sudskog govora. To znači da ne sme biti komplikovanja prilikom izlaganja predmeta, jer će auditorijum posumnjati u istinitost takvog iskaza.

Takođe i hronologija događaja je vrlo važna za rasvetljavanje uzročno-posledičnog sleda. Ovo je za sudske besede izuzetno značajno. Naime, može se dogoditi da se tokom analize uzroka i posledica, kao i hronologije događaja, pronađu olakšavajuće okolnosti, odnosno dokazi za učinioca nekog krivičnog dela. Značaj ove analize može se videti u izuzetnoj završnoj reči francuskog advokata Adrijena La Šnala u odbrani gospođe Lombardi¹⁶ koja je ubila svoga muža. Bez obzira na to što je delo učinila, isplanirala i priznala, nakon ove maestralne odbrane, ona je puštena na slobodu. Bez opisivanja ove hronologije događaja, odnosno uzročno-posledičnog sleda, gospođa Lombardi ne bi bila više od hladnokrvnog ubice, a za koje delo je jedino propisana smrtna kazna.¹⁷ Vredna je spomena i maestralna analiza vremena, mesta i načina izvršenja krivičnog dela izvršena u završnoj reči beogradskog advokata File Filote koja je održana u predmetu koji se vodio povodom ubistva dečaka Vitomira u selu Lisoviću 1959. godine.¹⁸

Zaključak je efektuiranje svega što je u uvodu i razradi postignuto. *Finis coronat opus* ili Konac delo krasi. Sa zaključkom se poentira, on je kruna završne reči, on treba da emotivno zadobije sudiju, on se pamti prilikom izricanja presude. „Najvažniji dio sudskih govora je završetak. On se prvenstveno zasniva na emocijama.”¹⁹

¹⁶ B. Nušić, *Retorika*, Beograd, 1934, reprint izdanje, Niš, 2004, str. 375.

¹⁷ S. Avramović, *Rhetorike tehnike – veština besedništva i javni nastup*, Beograd, 2008, str. 256.

¹⁸ Videti: O. B. Injac, *Velike advokatske odbrane*, Beograd, 2007, str. 273.

¹⁹ Quint. *Inst. Orat.* VI, 2, srpskohrvatski prevod P. Pejčinović, *Obrazovanje govornika*, Sarajevo, 1985, str. 189.

Očigledno je da je dug istorijski kontinuitet stanovišta autora da sudski besednik na samom kraju svoga obraćanja, mora da izazove emocije kod sudije i slušalaca. Aristotel smatra da govornik nakon što razjasni „prirodu i značaj činjenica” ima dužnost „da kod slušalaca pobudi osećanja kao što su sažaljennje, gnušanje, ljutnja, mržnja, zavist, surevnjivost i svadljivost”²⁰. Preduslov uspešnog izazivanja emocija kod auditorijuma je da sam govornik oseća te emocije, odnosno: „Želimo li mi da naše rječi izgledaju iskrene, moramo sami proživljavati osjećanja onih koji stvarno pate.”²¹ Osnovna poruka za koju sudski govornik pledira mora biti izrečena jasno i glasno. U njemu će se kratko i sažeto rekapitulirati sve do tada rečeno. Aristotel sugerise da bi epilog trebao da ima četiri dela i to: „Govornik se prvo mora pobrinuti, da slušaoci prema njemu budu dobro, a prema protivniku loše raspoloženi; drugo, on treba da preuveličava ili umanjuje značaj dela; treće, treba da pobudi osećanja slušalaca i četvrto, da rekapitulira sadržaj besede.”²² Svaki govor mora imati svoju kulminaciju, nakon čega sledi kraj, posle koga se više ne govori.

2.3. Greške tužilaca i branilaca prilikom izlaganja završne reči

Zbog snažne pozicije koju imaju, a koju im je zakonodavac sa razlogom predvideo, poneki javni tužioc prilikom izlaganja završne reči, daju sterilne izjave poput „ostajem pri optužnom aktu...” ili „krivično delo je učinjeno na način, u vreme i na mestu kako je to optužnim aktom objašnjeno, te molim sud da učinioca kazni po zakonu...” Iz ovakvog izlaganja, proističe da se računa da je posao tužioca završen podizanjem optužnice, iako konačna presuda zavisi od sudije, a za njegovo poverenje se treba boriti kroz svaki predmet. Još više od toga, iz takvog pristupa uočava se nezainteresovanost tužioca, ali i nepoštovanje zakonskih normi o završnoj reči. Sadržina tužilačke završne reči propisana je ZKP-om, a ovakvom praksom se te odredbe apsolutno ne primenjuju. Sudije donose odluku i po zakonima, ali i po svojoj savesti. Zato hipotetički posmatrano, ponekad mogu da ukažu veru braniocu koji je srčano i elokventno branio svoju stranku, a koja je uistinu izvršila krivično delo. Ovaj dobar nastup branioca, još je više pojačan blagim i neangažovanim nastupom tužioca. Lančana reakcija takve odluke suda je žalba tužioca, vođenje žalbenog postupka, novi troškovi za državu, gomilanje predmeta, sporost u rešavanju... Iz svih ovih razloga jasno je da je ovakva pogrešna praksa nekih tužilaca vrlo štetna.

²⁰ Aristotel, *Retorika*, III, 19, 1420a, prevod M. Višić, Novi Sad, 1997, str. 340.

²¹ Quint, *Inst. Orat.* VI, 2, srpskohrvatski prevod P. Pejčinović, *Obrazovanje govornika*, Sarajevo, 1985, str. 194.

²² Aristotel, *Retorika*, III, 19, 1420a, prevod M. Višić, Novi Sad, 1997, str. 339.

Ukoliko u toku glavne rasprave nisu izvedeni nepobitni dokazi koji bi ukazivali da je okrivljeni izvršio krivično delo, odnosno ukoliko postoji verovatnoća da on to nije uradio, ili bi se moglo dokazivati relevantnim dokazima da nije izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret, trebalo bi da njegov branilac svoju odbranu bazira na zahtevu da se dosudi oslobađajuća presuda. Kod nas se advokati u završnoj reči ponekad koriste izjavom koja (parafrazirano) glasi: „Molim sud da mome branjeniku dosudi oslobađajuću presudu, a ukoliko donese osuđujuću presudu, molim zbog navedenih olakšavajućih okolnosti najblažu moguću kaznu.” Ova izjava koja se provlači kroz završne reči, na sudije ne ostavlja pozitivan utisak. Ona je blaga i neefikasna i pokazuje nezainteresovanost i neinventivnost. Naime, ukoliko okrivljeni nije učinio krivično delo, jasno je da onda ne sme biti kompromisa, već se energično mora insistirati na oslobađajućoj presudi i odbranu treba u tom smislu i postaviti. Kako da sudija veruje u nevinost okrivljenog, kada i njegov branilac ostavlja mogućnost i pre donošenja presude, da će sud naći da je krivično delo ipak učinjeno?

Ako, pak, izvedeni dokazni materijal upućuje na to da je okrivljeni izvršio krivično delo, treba odmah zauzeti strategiju insistiranja na olakšavajućim okolnostima.

Dakle, ukoliko je jasno da će okrivljeni biti oglašen krivim, ne treba iritirati sud i neosnovano, po svaku cenu tražiti oslobađajuću presudu, čime se potcenjuje zdrav razum i logika sudije. Treba se, dakle, boriti za najbolje od mogućeg, a to je oslobođenje od kazne, blažu pravnu kvalifikaciju, blaži oblik krivice, izricanje uslovne osude...

3. ZNAČAJ ZAVRŠNE REČI

Neupućeni ponekad znaju da negiraju značaj sudskog besedništva, naročito značaj završne reči. Već sama činjenica da pravni sistem Republike Srbije spada u korpus evropsko-kontinentalnih pravnih sistema govori dosta o ulozi završne reči. Porotni sistem, kakav je u anglosaksonskom pravnom sistemu, kod nas ne postoji. Dominira sudija pojedinac ili predsednik veća, koji teži ka tome da postane logički automat. Laička porota ima izuzetno malu ulogu i uglavnom predstavlja голу formu. Takođe, sudije su pretrpane predmetima, vreme za rešavanje predmeta sve je kraće, a tu je i neizvesnost za položaj zbog političkih nestabilnosti. Takva klima koja vlada u srpskim sudovima nije inspirativna za sudske besede. Ni naši zakoni ne daju naročitu ulogu završnoj reči, niti sudskom besedništvu u celini. Uloga završne reči propisana je ZKP-om i njena procesna uloga je vrlo mala. Ponekad je sudija već zauzeo stav o nekom

delu, pa je za njega iznošenje završnih reči samo gubljenje vremena. Na kraju, zakonodavac u ZKP-u nije propisao nijednu sankciju za slučaj da se neko ogluši o pravila u vezi sa završnom reči. Ovako posmatrajući, reklo bi se da je uloga završnih reči samo u rekapitulaciji izvedenog postupka i sumiranju svega već rečenog, što navodi na zaključak da je njihova uloga više formalna.

Ipak, bez obzira što je završnoj reči srpski zakonodavac odredio ovako skromnu ulogu u krivičnom postupku, ona nije izgubila svoj značaj. Naime uloga i značaj su dve potpuno različite kategorije. Iako sudije teže ka tome da nepristrasno donose presude poput logičkih mašina, dešava se da snaga emocija potisne snagu logike i tada značaj nadilazi zakonom dodeljenu ulogu. To se dešava upravo zato što su i sudije i advokati, ali i stranke živi ljudi „od krvi i mesa”, te je usled toga i sam sudski proces živ i sudijski stavovi se formiraju u zavisnosti od njegovog toka. Sudija primenjuje pravnu normu na konkretan slučaj, ali sudi i po svojoj savesti na koju dobri besednici žele i ponekad uspevaju da utiču. Pogrešna su dogmatska shvatanja prema kojima sudije deduktivno-silogistički primenjuju opšte pravne norme, mehanički podvodeći pod njih obeležja konkretnih slučajeva. Zakonska, odnosno neka druga opšta norma, nije jednosmislena već se može različito tumačiti, a njeno pravo značenje otkriva sudija tokom postupka u intelektualnom procesu na koji pokušavaju da utiču i optužba i odbrana. Takođe, ni obeležja konkretnog slučaja ne mogu se podvesti pod opštu normu pre nego što se ne izanaliziraju. Na taj način se kroz postupak, a na osnovu sudske besede, sudija trudi da protumači pravnu normu i da shvati uzroke, posledice, težinu i značaj dela povodom kog se postupak vodi, kako bi pod pravnu normu podveo konkretan slučaj. Od logografa do današnjih advokata, svi dobri sudski besednici su se trudili da svojim govorima izazovu emocije, a sve u cilju pridobijanja sudije, sudskog veća i opšte javnosti za svoju stvar, odnosno nagovaranja u svoju istinu.

Ubi lex viget, floret quoque eloquentia – Gde zakon [pravo] vlada, tu cveta i besedništvo.²³ Ova latinska izreka daje odgovor na pitanje o značaju sudskog besedništva. Tako je uvek bilo kroz istoriju, u svim vremenima i u svakom poretku.

Rečitost je mač i štit, rekao je Miloš Đurić, a uloga i značaj završne reči upravo je u tome da bude i mač i štit – da napada i da brani. Da sudsko besedništvo nema značaja, ne bi nastale na stotine zbirke knjiga koje čuvaju od zaborava velike advokatske besede. Sudija nije i ne može biti logički automat, ma koliko tome težio. Svestan toga, i zakonodavac je ostavio sudiji mogućnost da sudi po svojoj savesti. A ta savest, prostor je u kome je dominantna emocija i osećaj pravde i pravičnosti. Puno puta se dogodilo da upravo savest sudije bude odlučujući faktor prilikom donošenja presude.

²³ Riznica pravnih izreka: *Thesaurus sententiae iuris*, Beograd, 2007, str. 22.

JUDICIAL RHETORIC

Nikola Banjac LL.M.

Ph.D. student at the Faculty of Law, University Union in Belgrade

S u m m a r y

Judicial rhetoric is the oldest and most important branch of rhetoric. Nevertheless, it receives far to little attention within our country's educational system, law students not being provided even with some of the most basic knowledge within the discipline, while at the same time the Anglo-Saxon judicial tradition acknowledges it as a science in its own right. Such practice, unfortunately, has been present in our country for decades. Also, if we bear in mind that international courts (which serve as reconciliation institutions for the two court-trial traditions) are gaining their importance (especially with respect to the European integration processes), it becomes quite clear that it is necessary to reaffirm judicial rhetoric both as an art and science, all by means of an adequate educational system. The most representative aspect of judicial rhetoric is the closing speech. What this paper argues for, is to show what the closing speech legally proscribed role is within our domestic legal code. It simultaneously points out how much crucial the importance of the closing speech is, particularly if presented according to the rules of rhetoric, in the case of which it is often quite decisive for the verdict. This fact has been well known to many great lawyers, prosecutors and judges, and has been an essential part of their professional careers, not the least for it was their brilliant closing speeches which emanated them from the average.

Keywords: Closing word, Law on Criminal Procedure, indictment, presumption of innocence, the role of closing word, importance of closing word, judicial rhetorics

Јадранка Сџанишић,
судија Врховног суда Републике Српске

ИСТИЦАЊЕ ВИШЕ ТУЖБЕНИХ ЗАХТЈЕВА У ЈЕДНОЈ ТУЖБИ*

УВОД

Поштујући потребу да поступак буде што економичнији и да као такав буде брз и ефикасан, законодавац је у одредбама чл. 54. ст. 3, чл. 55. ст. 1, 2. и 4, чл. 56. ст. 1, чл. 362. ст. 1. и 2. и чл. 363. ст. 1. Закона о парничном поступку – у даљем тексту ЗПП РС и ЗПП ФБиХ¹ предвидио могућност истицања више тужбених захтјева у једној тужби.

Сама чињеница да је овом процесно-правном институту посвећено толико одредаба, указује на значај овог процесно-правног института.

Да бисмо сагледали како је уређен овај институт процесног права, пођимо од почетка.

ОБЈЕКТИВНА КУМУЛАЦИЈА ТУЖБЕНИХ ЗАХТЈЕВА

Када прописује да тужитељ у једној тужби може истаћи више тужбених захтјева против истог туженог под условом да су сви захтјеви повезани истим чињеничним и правним основом, законодавац има у виду

* Рад примљен: 31. 10. 2011. године.

¹ *Службени гласник Републике Српске*, бр. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07 и 49/09- ЗПП РС и *Службене новине ФБиХ* бр. 53/03, 73/05, 22/06 – ЗПП ФБиХ.

квалификовану објективну кумулацију² (чл. 55. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ). Када, пак, прописује да се захтјеви који нису повезани истим чињеничним и правним основом могу истаћи у једној тужби против истог туженог само када је исти суд стварно надлежан за сваки од ових захтјева и када је за све захтјеве одређена иста врста поступка, законодавац има у виду **обичну објективну кумулацију**³ (чл. 55. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ). Према новом парничном законодавству, за овај вид кумулације захтјева, услов је, поред горе наведених, да суд оцјени да истицање више тужбених захтјева у једној тужби доприноси економичности поступка, али оваква овлаштења суда важе само до краја припремног рочишта (чл. 55. ст. 3. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ).

У случају да одлука о спору зависи од тога да ли постоји или не постоји неки правни однос, који је у току парнице постао споран, тужилац може поред постојећег захтјева истаћи и тужбени захтјев да суд утврди да такав однос постоји, односно не постоји, ако је суд пред којим парница тече надлежан за такав захтјев (чл. 54. ст. 3. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ). Оваквим начином истицања више тужбених захтјева у једној тужби, законодавац има у виду накнадну **објективну кумулацију квалификованог типа**,⁴ јер су ти захтјеви повезани истим чињеничним и правним основом.

Сходно одредбама чл. 56. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ, преиначење тужбе је, између осталог, и истицање другог захтјева уз постојећи. Овде законодавац такође има у виду **накнадну објективну кумулацију, која може бити квалификована или обична**⁵ зависно од тога да ли се захтјеви заснивају на истом чињеничном и правном основу или не.

Мада парнично процесно законодавство не познаје **условну објективну кумулацију захтјева**,⁶ потребно је напоменути да је овај вид објективне кумулације захтјева прописан посебним законом. То је случај када тужитељ тражи да, уколико суд усвоји први захтјев према туженом, усвоји и остале, подредне захтјеве. Другим ријечима, прихватање првог захтјева је услов за прихватање и осталих захтјева. Случајеви условне објективне кумулације су предвиђени у породичним споровима гдје брачни друг који тражи развод брака тражи да му се одреди и издржавање, ако се развод прихвати.

² Дика, М., Чизмић, Ј.: *Коментар Закона о парничном поступку Федерације Босне и Херцеговине*, стр. 320, OSCE, Сарајево, 2000.

³ *Ibidem*.

⁴ Дика, М., Чизмић, Ј., *op. cit.*, стр. 317.

⁵ Дика, М., Чизмић, Ј., *op. cit.*, стр. 320–321.

⁶ Дика, М., Чизмић, Ј., *op. cit.*, стр. 321.

СУБЈЕКТИВНА КУМУЛАЦИЈА ТУЖБЕНИХ ЗАХТЈЕВА

Насупрот објективној кумулацији захтјева, одредбама чл. 362. ст. 1. и 2. прописана је субјективна кумулација захтјева. Када прописује да више лица једном тужбом могу тужити односно бити тужени (супарничари) под условима прописаним законом, законодавац прописује **субјективну кумулацију захтјева**⁷ (чл. 362. ст. 1. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ). У оквиру субјективне кумулације захтјева, одредбама чл. 362. ст. 2. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ је прописано, да до закључења припремног рочишта може, под условима из ст. 1. чл. 362. наведеног закона, уз тужитеља приступити нови тужитељ или тужба може бити проширена на новог туженог са његовим пристанком. Прописујући овакву законску могућност, законодавац је имао у виду **накнадну субјективну кумулацију захтјева**.⁸

И поред своје особености које могу имати кумулирани захтјеви у једној тужби, било да се ради о објективној кумулацији (обичној или квалификованој), накнадној објективној кумулацији, субјективној кумулацији, накнадној субјективној кумулацији, или пак, условној објективној кумулацији, свима је заједничко да се од суда тражи да у односу на туженог односно тужене усвоји све те захтјеве.

ОБЈЕКТИВНА АЛТЕРНАЦИЈА ТУЖБЕНИХ ЗАХТЈЕВА

Насупрот кумулацији захтјева у једној тужби, у оквиру процесно-правног института „истицања више тужбених захтјева у једној тужби” на другој страни имамо алтернатију захтјева у једној тужби. Школски примјер алтернатије захтјева у једној тужби садржан је у одредбама чл. 55. ст. 4, ЗПП РС и ЗПП ФБиХ којом одредбом је прописано да тужитељ може, два или више тужбених захтјева који су у међусобној вези, истаћи у једној тужби и тражити да суд усвоји следећи од тих захтјева ако нађе да онај који је у тужби истакнут испред њега, није основан. Законодавац овакву алтернатију захтјева види као **условну објективну алтернатију**.⁹ У правној доктрини овако истакнути захтјеви у једној тужби називају се евентуалним или супсидијарним захтјевима, гдје се првоистакнути захтјев назива примарним, а евентуални захтјев назива секундарним или подредним захтјевом.

⁷ Дика, М., Чизмић, Ј., *op. cit.*, стр. 347.

⁸ *Ibidem.*

⁹ Дика, М., Чизмић, Ј., *op. cit.*, стр. 347.

Мада се одредбама чл. 55. ст. 4. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ не прописује да ће се о следећем захтјеву, тј. евентуалном захтјеву одлучивати када се правоснажно одбије примарно постављени захтјев, правилно поимање одлуке о захтјеву, подразумијева да се не може донијети одлука о евентуалном захтјеву, док год одлука о примарном захтјеву, за који суд оцијени да није основан, не буде правоснажна.

СУБЈЕКТИВНА АЛТЕРНАЦИЈА ТУЖБЕНИХ ЗАХТЈЕВА

Када је ријеч о алтернацији захтјева, онда је неизоставна одредба чл. 363. ст. 1. ЗПП РС, којом одредбом је прописано да тужитељ може тужити два или више тужених и то тако што ће тражити да тужбени захтјев буде усвојен према следећем туженом за случај да буде правоснажно одбијен према оном који је у тужби наведен прије њега. Опреза ради, ваља напоменути да, према одредбама чл. 363. ст. 1. ЗПП ФБиХ, тужилац може тужити два или више тужених, и то тако што ће тражити да тужбени захтјев буде усвојен према следећем туженом за случај да буде одбијен према оном који је у тужби наведен прије њега. За разлику од условне објективне алтернације прописане одредбама чл. 55. ст. 4, законодавац овдје прописује **условну субјективну алтернацију**.

Док се код кумулације захтјева од суда тражи да у односу на туженог усвоји све постављене захтјеве, захтјевом који је постављен у виду условне алтернације од суда се тражи да алтернативно прихвати неке од тих захтјева. Правоснажно одбијање претходног захтјева је услов да се мериторно одлучује о следећем захтјеву, а уколико би суд правоснажно прихватио претходни захтјев, има се узети да следећи захтјев није ни поднесен.

ЗАХТЈЕВ СА АЛТЕРНАТИВНОМ ОБАВЕЗОМ ПО ИЗБОРУ ТУЖЕНОГ

Анализом одредаба којима је прописано истицање више тужбених захтјева у једној тужби, да се закључити да парнично процесно законодавство не познаје тзв. „алтернативне тужбене захтјеве” којима се од туженог тражи да изврши своју обавезу, тако што ће, по свом избору, извршити једну од чинидби које су у тужбеном захтјеву алтернативно постављене. Но, чињеница је, да се такви захтјеви врло често појављују у пракси судова и да их судови сматрају алтернативним тужбеним захтјевима, мада

за то немају упоришта у процесном праву. Сматра се да је то настало као последица чињенице, што је одредбама чл. 403. Закона о облигационим односима¹⁰ (у даљем тексту: ЗОО) прописано, да ако нека обавеза има два или више предмета, али је дужник дужан дати само један да би се ослободио обавезе, право избора, ако што друго није уговорено, припада дужнику и обавеза престаје када он буде предао предмет који је изабрао.

Најчешћи облик заснивања алтернативне облигације је уговор, гдје се сагласном вољом уговарача, обе или само једна страна обавезује да испуни један од више уговором предвиђених предмета. Као извор настанка алтернативне облигације може послужити и једнострана изјава воље, када се, на примјер, тестаментом завјешта легат по коме ће универзални наслједник бити дужан да легатару преда одређену непокретност или одређену суму новца. Закон такође може бити извор алтернативне облигације. Најчешћи облик заснивања алтернативне облигације по закону је код законског издржавања, изузев обавезе родитеља да издржавају малолетну дјецу, када лице које је по закону дужно да даје издржавање другом лицу, може по свом избору, плаћати одређене износе на име издржавања, или га примити код себе.

Ради функционалне повезаности процесног и материјалног права, на Савјетовању грађанских и грађанско-привредних одјељења Савезног суда, Врховних судова и Врховног војног суда, од 24. и 25. 10. 1990. године, донесен је закључак (у даљем тексту – Закључак): „Не ради се о алтернативном истицању више тужбених захтјева у истој тужби када се од туженог тражи да изврши обавезу с тим да од двије или више алтернативно одређених чинидби изабере једну (алтернативна обавеза по избору дужника 403–408. ЗОО) већ о једном захтјеву. Када се по материјалном праву не може тражити извршење једне или више алтернативних обавеза, тај дио захтјева треба одбити.”¹¹

Другим ријечима, када се захтјевом из тужбе тражи да се тужени обавезе да изврши обавезу с тим да од двије или више алтернативно одређених чинидби изабере једну (захтјев са алтернативном обавезом по избору туженог), ради се о једном захтјеву, па се исти може усвојити само као такав, под условом, да тај захтјев, односно алтернативна обавеза по избору туженог, има своје упориште у материјалном праву (уговору, једностраној изјави воље или закону) или, одбити као такав, уколико тај захтјев, односно алтернативна обавеза по избору туженог, нема своје

¹⁰ *Службени листи СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 17/93, 3/96 и 39/04.

¹¹ Радованов, А: *Начелни сџавови и ѓравна схваџања*, *Право*, Нови Сад, 2000, стр. 54–56.

упориште у материјалном праву (уговору, једностраној изјави воље или закону). У противном би се изгубио смисао права туженог као дужника да изврши обавезу с тим да од двије или више алтернативно одређених чинидби изабере једну, а што и јесте суштина захтјева са алтернативном обавезом по избору туженог.

Стога судови погрешно суде, када поводом захтјева тужитеља да му тужени преда ствар или исплати накнаду штете, суде тако што, када нађу да није основан захтјев за предају ствари (јер тужитељ није доказао да се ствар налази код туженог), а да је основан захтјев за накнаду штете, одбијају захтјев за предају ствари, а усвајају захтјев за накнаду штете. Овако поступање судова је погрешно, јер поступају као да се ради о два захтјева са различитим правним основом. Такво поступање судова је могуће само када је упитању кумулација тужбених захтјева који се не заснивају на истом чињеничном и правном основу, али не и када је у питању захтјев са алтернативном обавезом по избору туженог. Ово стога, што се захтјев са алтернативном обавезом по избору туженог заснива на једном правном основу, најчешће уговору, једностраној изјави воље или закону, и његова основаност се процјењује с аспекта материјално-правног упоришта права туженог да своју обавезу изврши на начин да од двије или више алтернативно постављених чинидби у тужбеном захтјеву по свом избору изврши једну.

У прилогу изнесеном становишту може послужити и случај описан у образложењу Закључка, гдје је наведено:

„У пракси је чест случај да се алтернативни захтјеви исписују у својинским парницама, а најчешће се ради о тужби са више тужбених захтјева у којима се, поред захтјева за утврђивање сувласничког удјела тужитеља на заједнички стеченим стварима у току трајања брачне или породичне зајединице, исписује истовремено и алтернативни захтјев за предају или исплату утврђеног сувласничког удјела на покрећним недјеливим стварима (аутомобилу, стварима из домаћинства и сл.). Посицање судова у овим споровима по правилу се одвија тако што се утврђује појединачна вриједност сваке покрећне ствари и налаже предаја или исплата утврђеног сувласничког удјела тужитеља на тим стварима. Овакво посицање судова упућује на закључак да судови прихватају постављени алтернативни захтјев, јер утврђују вриједност сувласничког удјела тужитеља на тим стварима и налажу предају утврђеног сувласничког удјела за ствари или исплату њене проинвриједности. Међутим, такво посицање судова нема ослоња у одредбама материјалног права, јер се не ради о алтернативној обавези, а исто тако ни у одредбама процесног права. У наведеним случајевима ради се о погрешној примјени материјалног права, а са становишта процесног права, такво посицање је и у сувројности са правилима која регулишу могућност кумулације

тужбених захтјева, а посебно предуслова за кумулацију који се односи на примјену истог посљедица код оба кумулативна захтјева. Истица су-власничког удјела на нејоједињеној покрећној ствари могућа је само у ванпарничном посљедику, а под условима које предвиђа тај посљедику.”

Неприхватљива су гледишта, да би у ситуацији, када се не ради о алтернативној облигацији у смислу одредаба чл. 403. ЗОО, било оправдано поступање судова, када поводом захтјева тужитеља да му тужени преда ствар или исплати накнаду штете, суде тако што, када нађу да није основан захтјев за предају ствари (јер тужитељ није доказао да се ствар налази код туженог), а да је основан захтјев за накнаду штете, одбијају захтјев за предају ствари, а усвајају захтјев за накнаду штете. Ово стога, што ЗПП РС и ЗПП ФБиХ не прописује да је у једној тужби могуће истаћи више тужбених захтјева на начин да се од туженог тражи да изврши један или други захтјев, па и није могуће поставити такав захтјев као разумљив и уредан.

Такво становиште заузето је и у одлуци Врховног суда БиХ број Рев. 486/87 од 9. јуна 1988. године – Билтен бр. 3/88 према којем: „Оштећени не може тражити алтернативно да се успостави пријашње стање или да му се накнади штета у новцу, али може у истој тужби истакнути захтјев накнаде штете у новцу, ако суд нађе да успостављање пређашњег стања није могуће или да није нужно.”

Када се има у виду да је смисао Закључка, да се код захтјева са алтернативном обавезом по избору туженог ради о једном захтјеву и да када такав захтјев нема упоришта у материјалном праву, сходно одредбама чл. 403–408. ЗОО, да такав захтјев треба одбити, онда нема сумње да дио Закључка, чија формулација гласи: „Када се по материјалном праву не може тражити извршење једне или више алтернативних обавеза, тај дио захтјева треба одбити”, ствара погрешну представу да се захтјев са алтернативном обавезом по избору туженог у једном дијелу може усвојити, а у другом дијелу одбити. Ово тим прије, што се у пракси, двије или више алтернативно одређених чинидби, као предмета једне алтернативне обавезе, изједначавају са алтернативним обавезама, па се сматра да има онолико алтернативних обавеза колико има чинидби.

Сматра се да је ово настало као посљедица чињенице, што је у образложењу Закључка наведен као примјер, случај са више тужбених захтјева, кумулативно постављених, од којих је један захтјев са алтернативном обавезом по избору туженог (за предају или исплату утврђеног сувласничког удјела на покретним недељивим стварима), за који захтјев, узгред речено, нема упоришта у материјалном праву, па је смисао усвојеног дијела Закључка, да „тај дио захтјева”, који чини цјелину са свим осталим захтјевима, кумулативно постављеним у тужби, „треба одбити”, „када се по материјалном праву не може тражити извршење једне или више алтернативних

обавеза”. Када је предметом тужбеног захтјева алтернативна обавеза по избору туженог, у смислу одредаба чл. 403. ЗОО, онда је тужитељ обавезан да тако и постави захтјев, јер би му у противном захтјев ваљало одбити. У том случају нема ни кумулације ни алтернације захтјева, већ постоји само један захтјев тужитеља предметом којег је алтернативна обавеза по избору туженог, а који подразумјева да се од туженог тражи да своју обавезу изврши тако што ће од двије или више алтернативно одређених чинидби изабрати једну.

ПРОЦЕСНО АЛТЕРНАТИВНО ОВЛАШТЕЊЕ

Одредбама чл. 178. ЗПП РС и ЗПП ФБиХ је прописано, да ако је тужитељ у тужби тражио да му се досуди одређена ствар, а истовремено је у тужби или до закључења главне расправе изјавио да је вољан умјесто ствари примити одређен новчани износ, суд ће, ако усвоји тужбени захтјев, изрећи у пресуди да се тужени може ослободити од давања ствари ако плати тај новчани износ. Овим одредбама је фактички прописано процесно алтернативно овлаштење које није нити објективна кумулација, нити алтернација.

Познатија у теорији као *процесна факултас алтернативна* је, у ствари, једна грађанско-правна понуда тужитеља учињена туженом да се може ослободити од своје обавезе на предају ствари, ако плати одређени новчани износ. Процесна факултас алтернатива није тужбени захтјев, па стога није ни битно да ли назначена вриједност из садржаја грађанско-правне понуде и одговара вриједности ствари чија се предаја тражи. С обзиром да процесна факултас алтернатива није захтјев, то тужитељу припада право да у извршном поступку тражи само оно што је предметом захтјева, тј. предају у посјед ствари, али се тужени може ослободити те своје обавезе ако исплати назначени износ из грађанско-правне понуде тј. процесног алтернативног овлаштења.

Према најновијим схватањима нема сметњи да се правила процесне факултас алтернативе примијене и када је предметом спора неко новчано потраживање, уколико је тужитељ вољан да умјесто тог потраживања у новцу прими неку ствар.

С обзиром на изложено, улога суда у погледу процесног алтернативног овлаштења (тј. процесне факултас алтернативе) је само посредничка између тужитеља и туженог, на тај начин што суд такву једну грађанско-правну понуду уноси у изреку одлуке.

АЛТЕРНАТИВНА ОВЛАШТЕЊА

Од процесне *факултас* алтернативе треба разликовати алтернативно овлаштење прописано одредбама чл. 409. ЗОО. Наиме, одредбама чл. 409. ЗОО је прописано да дужник чија обавеза има један предмет, али му је допуштено да се ослободи своје обавезе дајући неки други одређени предмет, се може користити том могућношћу све док повјерилац у поступку принудног извршења не добије потпуно или дјелимично предмет обавезе. Код таквог стања ствари тужитељ у тужби мора да затражи осуду туженог на испуњење дужне чинидбе, али истовремено мора ту осуду условити овлаштењем туженог да умјесто те чинидбе испуни чинидбу којом се ослобађа своје обавезе. У противном захтјев тужитеља ваља одбити.

ЗАКЉУЧАК

Алтернативни тужбени захтјев, којим се од туженог тражи да изврши обавезу с тим да од двије или више алтернативно одређених чинидби изабере једну, као такав не постоји, јер исти не налази своје упориште у процесном праву. Када се по материјалном праву, сходно одредбама чл. 403–408. ЗОО, од туженог као дужника може захтјевати да изврши своју обавезу тако што ће од двије или више алтернативно одређених чинидби изаберати једну, ради се о захтјеву са алтернативном обавезом по избору туженог који има карактер једног захтјева. Ако захтјев са алтернативном обавезом по избору туженог нема своје упориште у материјалном праву, најчешће закону, једностраној изјави воље или уговору, такав захтјев са алтернативном обавезом по избору туженог, треба одбити.

Ljuba Slijepčević,
Pravosudna akademija, Novi Sad

PRAVO NA ŽIVOT prema čl. 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima i Protokolu br. 6. i 13.*

1. UVOD

Naša zemlja ratifikovala je Evropsku konvenciju o ljudskim pravima 26. decembra 2003, ali ona pravno deluje od 03. marta 2004. godine.

Konvencija se uglavnom bavi zaštitom pojedinca od mešanja države u njihova fundamentalna prava. Ona nameće državam negativne obaveze uzdržavanja od takvih mešanja, ali takođe zahteva da države „obezbede” neka prava. To znači obavezu da se suzdrži od određene vrste postupanja, kao i obaveze preduzimanja pozitivnih radnji kako bi se pojedincima osigurala njihova prava i bili zaštićeni od zabranjenog postupanja.

Čl. 2. EKLJP štiti pravo na život, a to je jedno od najočiglednijih ljudskih prava. Ni čl. 2. kojim se uspostavlja ovo pravo, niti Protokoli br. 6. i 13. kojima se zahteva ukidanje smrtne kazne nemaju безусловnu zaštitu života kao takvog, niti garantuju određeni kvalitet života. Cilj ovih odredbi je da zaštite pojedinca, protiv svakog proizvoljnog lišenja života od strane države ugovornice ili ubistva koje je moglo rezultirati iz upotrebe sile od strane fizičkog lica. Ova zaštita uključuje jednako i materijalne i proceduralne elemente.

Čl. 2. štiti se pravo na „život” „svake osobe.” „Život” tu ima značenje ljudskog života, ni pravo na život životinja, ni pravo na postojanje, „pravni

* Rad primljen: 17. 11. 2011. godine.

lica” nije pokriveno ovim pojmom. Životinje nisu „osobe” i zbog toga nisu uključene u pojam „svaka osoba” i zbog toga ih EKLJP upošte ne štiti. „Pravna lica” kao što su privredna društva jesu „osobe” i mogu da se pozovu na Konvenciju u određenim aspektima, npr. u vezi sa pravom na imovinu i pravom na pravično suđenje u utvrđivanju njihovih građanskih prava i obaveza. Na pravo na slobodu izražavanja mogu da se pozovu novinske kompanije i izdavači itd., na pravo na udruživanje mogu da se pozovu udruženja, a na pravo na slobodu veroispovesti religijska udruženja. Ali nijedno od njih nema „život” u smislu čl. 2.

2. PRIMENA čl. 2 EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA I PROTOKOLI 6. i 13.

Čl. 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima glasi:

Pravo na život

„1. Pravo na život svakog lica zaštićeno je zakonom. Niko ne sme biti namerno lišen života, osim prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:

- a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;
- b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode;
- c) prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.”

Smisao i važnost prava na život

Pravo na život temeljno je pravo čoveka. U hijerarhiji ljudskih prava iznad je i ispred svih drugih prava. Pravo na život je apsolutno. Pravo na život predstavlja onaj deo građanskih i političkih prava i sloboda koji se ne sme ni pod kojim okolnostima ukinuti ili ograničiti. To su imperativne norme opšteg međunarodnog prava (*ius cogens*). Čl. 2. predstavlja jednu od osnovnih odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima. Takođe, predstavlja jednu od osnovnih vrednosti demokratskih društava u okviru Saveta Evrope. U tekstu Konvencije njegov značaj je istaknut činjenicom da je ono jedno od četiri prava koja se ne smeju derogirati u vreme rata ili druge vanredne situacije osim u odnosu na smrt koja proističe iz zakonitih ratnih dejstava (čl. 15. Konvencije). Pravo na život navodi se kao prvo zato što je to najosnovnije ljudsko

pravo. Kada bi neko mogao proizvoljno lišiti nekog drugog prava na život, tada bi sva druga prava postala iluzorna. Ova fundamentalna priroda prava na život jasno se vidi i iz činjenice da u odnosu na njega nije moguća derogacija: ono se ne može poreći čak ni u „doba rata ili druge javne opasnosti koja preči opstanku nacije” – iako, „smrt prouzrokovana zakonitim ratnim postupcima” ne predstavlja kršenje prava na život (čl. 15. st. 2).

Osnovna svrha čl. 2. je zaštita pojedinaca od nezakonitog oduzimanja života. Pored što štite pravo na život, njegove odredbe navode okolnosti u kojima lišenje života može biti opravdano. One proističu iz jurisprudencije Evropskog suda za ljudska prava da se dužnost države da štiti pravo na život propisano st. 1, sastoji od tri glavna aspekta:

1. dužnosti da se njeni službenici uzdrže od nezakonitog oduzimanja života – negativna obaveza;
2. dužnosti da istražuje sumnjive smrtno slučajevne – procesna obaveza i
3. dužnosti da preduzima korake za zaštitu života, a posebno da sprečava gubitak života, koji se može izbeći – pozitivna obaveza.

3. KOGA ŠTITI čl. 2?

Prema čl. 2. Konvencije pravo svake osobe je zaštićeno zakonom.

Čl. 2. primenjuje se na sva ljudska bića bez diskriminacije, a ako se čl. 2. posmatra zajedno sa čl. 1. Konvencije, garantuje da se svačije pravo na život štiti jednako, uključujući nezakonite i neregistrovane useljenike, azilante, izbeglice, pritvorene useljenike, osobe uhapšene radi udaljenja i osobe pritvorene do udaljavanja.

Sudska praksa u vezi sa obimom obaveza koji proističe iz prava na život znatno se razvila u poslednjih deset godina. Većina predmeta po osnovu čl. 2. odnosila se na ubistva koja su počinili pripadnici policije i oružanih snaga. U tim predmetima često su se pojavljivale tri vrste pitanja:

1. Sud je ispitivao da li se oduzimanja života mogu pripisati službenim licima. Odgovor na to pitanje zahteva ocenu činjenica i dokaza u pokušaju da se utvrdi da li oni dokazuju van osnovane sumnje da je za oduzimanja života odgovorna država.
2. Sud je razmatrao da li primena sile od strane policije ili oružanih snaga potpada pod jedan od izuzetaka u čl. 2, te, u potvrdnom slučaju, da li je primena sile kao apsolutno nužna, bila opravdana u datim okolnostima. To podrazumeva ispitivanje ne samo upotrebe smrtonosne sile već i planiranja i kontrole aktivnosti koja je dovela do upotrebe sile.
3. Sud je ispitivao da li je država propustila da sprovede delotvornu istragu o smrti nezakonito ubijenog lica.

Pored predmeta koji se odnose na nezakonito oduzimanje života od strane službenih lica, ostale prijave Sudu odnosile su se na sledeće:

- pravo na smrt;
- pravo na zaštitu od ekološke štete, uključujući pravo na zaštitu od opasnih delatnosti;
- pravo na određeni nivo zdravstvene zaštite;
- pravo nerođenog deteta;
- pravo na zaštitu od povrede prava na život od strane drugih;
- smrt zatvorenika (uključujući pozitivne obaveze da se spreči smrt zatvorenika sklonih samoubistvu ili bolesnih zatvorenika u okolnostima kada vlasti znaju ili bi trebalo da znaju za opasnost), i
- prinudne nestanke.

4. NEGATIVNE OBAVEZE I DOZVOLJENI IZUZECI

Pošto je predmet i svrha međunarodnih ugovora o ljudskim pravima zaštita ljudskih bića, čl. 2. se mora tumačiti i primenjivati tako da oblici zaštite koje nudi budu praktični i delotvorni. Stoga četiri izuzetka izričito propisana u tekstu čl. 2, kao i u slučaju svih ograničenja prava iz Konvencije, moraju da se tumače usko. Strogo tumačenje izuzetaka vodi jačoj zaštiti prava na život.

Smrtna kazna

Prvi izuzetak propisan je u prvom stavu. Čl. 2. st. 1. dopušta primenu smrtno kazne ukoliko proizilazi iz presude suda posle osude nekog lica za krivično delo za koje zakon propisuje smrtnu kaznu.

Savet Evrope 28. aprila 1983. usvaja Protokol br. 6. uz EKLJP, kojim su se zemlje potpisnice Protokola saglasile da ukinu smrtnu kaznu i da se niko ne može osuditi na smrtnu kaznu ili pogubiti, mada u svojim zakonodavstvima mogu predvideti smrtnu kaznu za dela izvršena u doba rata ili neposredne ratne opasnosti. U maju 2002. usvojen je i Protokol 13, kojim se zabranjuje smrtna kazna u svim okolnostima. U slučaju *Oclan v. Turkey*, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da, imajući u vidu dosadašnji razvoj i napredak u Evropi, smrtna kazna u doba mira se danas mora shvatati neprihvatljivim, ako ne i nečovečnim oblikom kažnjavanja, koji se više ne može smatrati dopuštenim na osnovu čl. 2.

Prilikom prijema u Savet Evrope (SE), SCG je 03. aprila 2003. potpisala Protokol br. 6. i Protokol br. 13. uz EKLJP.

Protokol br. 6. i njegovo dejstvo na smrtnu kaznu kao izuzetak

Protokol br. 6. (Ukidanje smrtne kazne) glasi:

Član 1.

Ukidanje smrtne kazne

„Smrtna kazna se ukida. Niko ne sme biti osuđen na takvu kaznu ili pogubljen.”

Član 2.

Smrtna kazna u vreme rata

„Država može u svom zakonu da predvidi odredbu o smrtnoj kazni za dela učinjena u vreme rata ili neposredne ratne pretnje. Takva kazna primenjuje se samo u slučajevima utvrđenim zakonom i u skladu sa njegovim odredbama. Država dostavlja generalnom sekretaru Saveta Evrope odgovarajuće odredbe tog zakona.”

Član 3.

Zabrana odstupanja

„Ne sme biti odstupanja od odredaba ovog Protokola prema čl. 15. Konvencije.”

Važno je primetiti da je formulacija u odredbi čl. 2. st. 1. Protokola 6. uža od formulacije u čl. 15. Konvencije koja dopušta odstupanje u „vreme rata ili vanrednog stanja koje ugrožava život nacije” i sugeriše da je njena primena stroža. Prema tome, primena smrtne kazne nije moguća u slučaju „vanrednog stanja” koje nije rat. Osim toga, u takvim okolnostima smrtnu kaznu mora predvideti zakon.

Protokol br. 13. (Zabrana smrtne kazne u svim okolnostima) glasi:

Član 1.

Ukidanje smrtne kazne

„Smrtna kazna se ukida. Niko ne sme biti osuđen na takvu kaznu ili pogubljen.”

Član 2.

Zabrana odstupanja

„Ne sme biti odstupanja od odredaba ovog Protokola prema čl. 15. Konvencije.”

Protokol 13. od 03. maja 2002. godine zabranjuje smrtnu kaznu u svim okolnostima. Protokol je stupio na snagu 01. jula 2003. godine, a do 22. avgusta 2005. ratifikovalo ga je 25 država. Njime se propisuje da čl. 15. Konvencije ne dopušta nikakve rezerve niti derogaciju njegovih odredaba.

Drugi izuzeci

Izuzeci od zabrane lišenja života iz čl. 2. iscrpno su nabrojani u čl. 2. st. 2. Oni nastaju u kontekstu lišenja života kao posledice upotrebe sile koja je apsolutno nužna u tri sledeća slučaja.

a) U odbrani bilo kog lica od protivpravnog nasilja čl. 2. st. 2a.
Član 2. st. 2a. obuhvata kako samoodbranu tako i odbranu drugih.

b) Radi izvršenja zakonitog hapšenja ili sprečavanja bekstva lica koje je zakonito pritvoreno čl. 2. st. 2b.

Oduzimanje života može biti opravdano samo prilikom zakonitog hapšenja (ili da bi se sprečilo bekstvo nekog ko je zakonito uhapšen). Hapšenja koja nisu u skladu sa čl. 5, automatski čine svako nasilje primenjeno radi hapšenja nezakonitim prema čl. 2. osim ako važi neki drugi izuzetak (na primer, samoodbrana). Čak i tada, sredstva primenjena da se obavi hapšenje ili spreči bekstvo, moraju biti apsolutno nužna i srazmerna.

U predmetu *Načova i drugi protiv Bugarske* (2005) Sud je smatrao da upotreba potencijalno smrtonosnog vatrenog oružja da bi se uhapsila osoba osumnjičena za nenasilno krivično delo, za koju se zna da ne ugrožava život ili telo, čak i kada uzdržavanje od takve upotrebe može da znači propuštenu priliku da se begunac uhapsi, ni u kojim okolnostima ne može biti apsolutno nužna.

Merilo srazmernosti i apsolutne nužde važi za sva tri izuzetka u čl. 2. st. 2. Kod procenjivanja srazmernosti primene sile od strane službenih lica, Sud ne gleda samo na stvarnu upotrebu sile već i kako je operacija planirana i nadzirana i kako su službena lica obučena.

c) U zakonito preduzetoj akciji radi ugušivanja pobune čl. 2. st. 2c.

Prema EKLJP sila koja je upotrebljena radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja, da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode ili prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda i pobune (čl. 2. st. 2), ne može se smatrati namernim lišavanjem života sve dok zadovoljavaju kriterijume apsolutne nužnosti (*absolute necessity*), odnosno dok je strogo srazmerna ciljevima iz čl. 2. koji se žele postići.

Upotreba potencijalno smrtonosne sile

Član 2. može izuzetno da obuhvati upotrebu potencijalno smrtonosne sile koja ne dovodi zaista do smrti. Stoga Sud može da upotrebu potencijalno smrtonosne sile čija posledica nije smrt, prilikom ostvarivanja jednog od zakonitih

ciljeva navedenih u čl. 2. st. 2, eventualno podvede uz uslove iz čl. 2. Sud će proceniti upotrebu takve sile i sa stanovišta njene srazmernosti i apsolutne nužde. Stepen i vrsta primenjene sile i nesumnjiva namera ili cilj upotrebe sile mogu, pored ostalih činilaca, biti relevantni u oceni da li se dejstva službenih lica prilikom nanošenju povreda bez smrti, moraju smatrati nespojivim sa predmetom i svrhom čl. 2.

U predmetu *Makaratzis protiv Grčke* (2004) policajac je bio u poteri kolima i to je dovelo do teške povrede vozača. Sud je držao da fizičko maltretiranje od strane službenih lica koje ne dovede do smrti, u izuzetnim okolnostima može da činjenice određenog slučaja podvede pod zaštitu koju nudi čl. 2. Policajci koji su gonili podnosioca prijave i višekratno pucali u njega, nisu imali nameru da ga ubiju. Međutim, činjenica da nije poginuo, stvar je slučajnosti. Vozač je bio žrtva ponašanja koje mu je ugrozilo život, pa se stoga može primeniti čl. 2.

Dva nedavna predmeta protiv Rusije, *Isayeva Yusopova i Bazayeva protiv Rusije* (2005) i *Isayeva protiv Rusije* (2005) odnosila su se na bombardovanje civila u Čečeniji od strane ruskih snaga bezbednosti, koje je vlada opravdavala kao odbranu, odnosno izuzetak prema čl. 2. st. 2. (b). Sud je ponovo potvrdio da čl. 2. važi ne samo kada je reč o ponašanju koji dovodi do smrti, već i kada je reč o napadu koji oštećeni preživi, ali koji je, zbog upotrebljene smrtonosne sile, ravan pokušaju ubistva.

U većini slučajeva kada su lica zlostavljali policija ili vojnici, prijave se ispituju na osnovu čl. 3. Konvencije (zabrana mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja).

Upotreba sile koja je „apsolutno nužna”

Upotreba sile ne sme biti veća od apsolutno nužne za postizanje jednog od ciljeva navedenih u čl. 2. st. 2. t. (a)–(c) da bi bila saglasna sa čl. 2. To traži primenu strožeg i obaveznijeg merila nužde nego što je merilo nužnog u demokratskom društvu. Posebno, upotrebljena sila mora biti strogo srazmerna postizanju tih ciljeva. Sud je dosledno tvrdio da će zbog činjenice da čl. 2 predstavlja osnovno pravo, lišenje života uvek podvrgavati najpažljivijem ispitivanju. To je naročito slučaj kada je smrtonosna sila upotrebljena namerno.

Prilikom procenjivanja da li je primena sile bila apsolutno nužna za postizanje jednog od tri cilja, sud razmatra ne samo stvarno upotrebljenu silu, već i sve ostale okolnosti kao što su planiranje i nadzor nad dejstvima, obučenost snaga bezbednosti itd.

Stvarno upotrebljena sila: okolnosti upotrebe sile

Kao što je napred rečeno, prilikom procenjivanja da li je upotreba sile bila apsolutno nužna za postizanje jedne od svrha navedenih u čl. 2. st. 2, Sud prvenstveno, mada ne isključivo, proučava stvarno upotrebljenu silu. Upotrebljena sila mora biti apsolutno nužna u okolnostima date situacije.

U predmetu *McCann protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1995) Sud je primetio da su državne vlasti bile suočene sa suštinskom dilemom. S jedne strane, morale su da vode računa o obavezi da se zaštite životi ljudi u Gibraltaru, uključujući vlastito vojno osoblje, a s druge, da što je moguće manje pribegavaju sili protiv onih za koje se sumnja da ugrožavaju tamošnje živote. Prema tome, Sud je morao da povede računa o tome da li su aktivnosti vojnika u konkretnim okolnostima slučaja bile u strogoj srazmeri s pretnjom. Sud je izučio obaveštenja data vojnicima i razmotrio da li su u svetlu informacija koje su dobili, iskreno verovali da je potrebno pucati u osumnjičene da bi ih sprečili da detoniraju bombu koja bi prouzrokovala ozbiljne gubitke. Zaključak je bio da su u tom slučaju u percepciji vojnika njihove akcije bile apsolutno nužne da bi se zaštitili nevini životi. U tom pogledu čl. 2. nije bio povređen.

U predmetu *Andronicou i Constantinou protiv Kipra* (1997) policija je ceo dan vodila pregovore sa muškarcem da bi postigla oslobađanje njegove stalne partnerke kojoj je bio uperio dvocevnu sačmaricu u glavu. Žena je bila u teškoj nevolji i čulo se kako vrišti da će je muškarac ubiti. Muškarac je pretio da će je ubiti ako policija provali u stan. Specijalne snage su izvele pokušaj spasavanja. Tokom akcije videli su muškarca kako drži ženu kao štit, a tada je opalio u policajca. Na kraju je došlo do kratke borbe vatrenim oružjem tokom koje je policija ispalila 29 metaka i ubila i muškarca i ženu. Sud je zaključio da su policajci imali pravo da otvore vatru u pokušaju da spasu ženin život i preduzmu sve mere za koje su iskreno i osnovano smatrali da su potrebne da bi uklonili opasnost po njen i sopstvene živote. Upotreba sile nije premašila ono što se smatra „apsolutno nužnim”.

Kontrola i organizacija državnih aktivnosti koje dovode do smrtnog ishoda ili povrede

Pored procene stvarne upotrebljene sile, Sud takođe analizira kako se kontrolišu i organizuju državne aktivnosti koje dovode do smrtnog ishoda. Posebnu pažnju Sud posvećuje tome da li domaće zakonodavstvo obezbeđuje odgovarajuću i delotvornu zaštitu od proizvoljne upotrebe smrtonosne sile. Tako, čak i nesrazmerna sila može biti opravdana kada se zasniva na iskrenom

uverenju koje se u datom trenutku iz dobrih razloga smatra valjanim, ali koje se naknadno ispostavi kao pogrešno. Sud priznaje da bi drugačiji stav nametnuo nerealističan teret državi i njenim organima reda u obavljanju njihovih dužnosti, možda na štetu njihovih života i života drugih. Stoga Sud analizira ne samo aktivnosti službenih lica koji primenjuju silu nego i ostale okolnosti uključujući planiranje i kontrolu takvih operacija. Prilikom procene planiranja i kontrole Sud ispituje da li su vlasti postupile sa odgovarajućom pažnjom kako bi opasnost po život bila svedena na minimum i da li su u izboru mera postupile nehatno.

U predmetu *McCann protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1995) Sud je smatrao da su odluka vlasti da ne spreče trojicu terorista da uđu u Gibraltar, propust da predvide da bi vojska mogla imati pogrešna obaveštenja i automatsko pribegavanje smrtonosnoj sili kada su vojnici otvorili vatru na navodne teroriste, doveli do zaključka da upotreba sile u tom slučaju nije bila apsolutno nužna radi odbrane lica od nezakonitog nasilja prema smislu pravila 2 st. 2 (a). Sud je primetio da vojnik koji je površno pregledao vozilo za koje se sumnjalo da sadrži bombu, nije bio kvalifikovan za eksplozive ili radio-veze (snage bezbednosti su podozrevale da bi bomba bila aktivirana pomoću radio-predajnika). Svoju pretpostavku da je u kolima bomba bio je zasnovao na činjenici da antena nije bila na svom mestu. Vojnici koji su otvorili vatru, dobili su uputstva da pucaju tako da ubiju ukoliko prime relevantno obaveštenje. Sud je primetio da u refleksnoj akciji u tom najvažnijem pogledu nije bilo stepena opreza prilikom upotrebe vatrenog oružja kakvo se očekuje od osoblja sa vatrenim oružjem, čak ni u kontekstu terorizma.

U predmetu *Andronicou i Constantinou protiv Kipra* (1997) Sud je imao blagonakloniji stav prema planiranju i kontroli akcija specijalnih snaga. Sud je ispitao sve druge okolnosti, uključujući odluku da se upotrebe specijalne snage da bi utvrdio da li su se vlasti postarale da se opasnost po žrtve svede na najmanju meru i da nisu bile nehatne u izboru mere. Sud je primetio da su domaće vlasti bile sasvim svesne da nemaju posla sa prekaljenim zločincima. To su potvrdili mučni pregovori i rešenost da se pregovara do poslednjeg minuta. Taj trud je ilustrovao duboku brigu da se specijalne snage upotrebe samo kao krajnje sredstvo. U svetlu činjenica da je muškarac bio poznat po sklonosti ka nasilju – ranije je bio pretukao ženu, pregovori su propali, žena je vrisnula da joj je život ugrožen, muškarac je bio naoružan i vlasti su mogle s razlogom da smatraju da bi sa približavanjem ponoći trebalo pokušati da se uđe u stan i žena oslobodi, a muškarac razoruža i uhapsi. Specijalnim snagama je rečeno da upotrebe vatreno oružje sa oprezom, odnosno da upotrebe samo srazmernu silu i pucaju samo ako su žena ili njihovi životi u opasnosti. U tim okolnostima, sa tog stanovišta nije bilo povrede čl. 2.

Ko može podneti aplikaciju Evropskom sudu na osnovu člana 2?

Aplikacija – žalba se može uložiti Evropskom sudu za ljudska prava ukoliko osoba tvrdi da je bila „žrtva” kršenja Konvencije u smislu čl. 34. Ovo obično znači da podnositelj žalbe mora direktno osetiti posledice kršenja prava o kojem se raspravlja. Kada osoba umre, a postoji namera da se uloži žalba na osnovu čl. 2, žalba se ne može uložiti u ime umrle osobe. Žalbu može podneti srodnik u pravoj liniji, drugi srodnik ili naslednik. Čak i ako su prekršena prava zagarantovana čl. 2, u slučaju kada nema članova porodice ili staratelja koji su spremni da ulože žalbu, Sudu u Strazburu vrlo je teško utvrditi da li su ispoštovana prava umrlog da se sprovede odgovarajuća istraga.

Može se tvrditi da kada država ne sprovede odgovarajuću istragu o tome kako je došlo do smrti, na primer kod velikog broja smrtnih slučajeva u domovima za socijalno staranje koji nisu praćeni zvaničnom istragom, drugi štićenik ima mogućnost da uloži žalbu u vezi sa kršenjem njegovog prava zagarantovanog čl. 2.

5. STANDARD I TERET DOKAZIVANJA POTREBNI ZA UTVRĐIVANJE ODGOVORNOSTI DRŽAVE ZA NEZAKONITO ODUZIMANJE ŽIVOTA

Standard dokazivanja

Cilj čl. 2. je da štiti od nezakonitog oduzimanja života. Kada je država odgovorna za nezakonito oduzimanje života od strane jednog ili više njenih predstavnika, onda je država ta koja je povredila čl. 2. Teškoća se često sastoji u dokazivanju da je za smrt kriva država. Iako se to izričito ne zahteva prema slovu Konvencije ili Pravilnika Suda, izgleda da je Sud ustanovio standard dokazivanja „van osnovane sumnje” za povrede Konvencije. Međutim, Sud je dosledno bio na stanovištu da to nije standard iz krivičnog prava i da dostizanje potrebnog standarda u dokazivanju mora da proističe iz uporednog postojanja dovoljno jakih, jasnih i saglasnih posrednih zaključaka ili nepobitnih pretpostavki. Dokazna vrednost tih posrednih zaključaka ili nepobitnih pretpostavki mora se procenjivati u svetlu okolnosti pojedinih slučajeva, te ozbiljnosti i prirode optužbi koje iz njih slede.

U predmetu *Jasa protiv Turske* (Yasa 1998) stric podnosioca prijave, koji je radio u novinskom kiosku na jugoistoku Turske, primao je pretnje smrću. Jednom prilikom je neko pucao na njega i ozbiljno ga ranio, a zatim je i ubijen hicem. Napadi su se događali u vreme kada se vodila duga kampanja protiv

lica koja su rasturala prokurdske listove. Komisija nije našla dokaze koji bi pokazali „van osnovane sumnje” da su bili umešane snage bezbednosti ili policija. Sudu je podnet nov dokazni materijal sa izveštajem koji je bio naručio predsednik vlade i u kojem je analiziran niz ubistava na jugoistoku Turske. Nije se radilo o sudskoj istrazi niti o formalnom istražnom izveštaju niti su u dokumentu konkretno analizirane okolnosti pod kojima je stradao podnosiochev stric. U izveštaju se tvrdilo da su državni organi bili svesni rasprostranjenih ubijanja u tom području i konstatovano je da su za mnoga od njih bile odgovorne snage bezbednosti. Sud je smatrao da, premda izveštaj daje razloga za ozbiljnu zabrinutost, on ipak ne sadrži materijal koji bi omogućio da se mogući učinioci napada identifikuju sa dovoljnom preciznošću u tom slučaju, te stoga nije našao da je za to ubistvo odgovorna država.

U predmetu *Tanrikulu protiv Turske* (1999) postojalo je svedočenje očevica, odnosno supruge žrtve koja je okrivila službena lica da su ubili žrtvu. Ona zapravo nije prisustvovala ubistvu već je stigla ubrzo pošto je čula hice. Tvrdila je da su u blizini bila osmorica pripadnika snaga bezbednosti i da ih je molila da se upuste u poteru za izvršiocima, ali da oni nisu uradili ništa. Komisija je držala da iskaz svedokinje ne omogućava zaključak koji bi podržao činjenicu da su žrtvu ubila osmorica pripadnika snaga bezbednosti bilo da je to učinjeno sporazumno sa njima pošto bi to bilo čista spekulacija. Sa svoje strane Sud je primetio da premda država nije ponudila nikakav dokaz kojim bi pobila navode i premda nije saradivala sa Sudom, odnosno dostavila sve dokumente o istrazi za ubistvo, ipak, pošto je primenjen potrebn standard, nije bilo dovoljno dokaza da se zaključi da je žrtva ubijena na način koji bi odgovornost pripisao državi.

Prilikom utvrđivanja da li je zadovoljen standard dokazivanja Sud je konstatovao da treba uzimati u obzir ponašanje strana prilikom pribavljanja dokaza. Međutim, čak i kada država ne saraduje sa Sudom, zadovoljenje potrebnog standarda može biti teško.

Teret dokazivanja

Teret dokazivanja odgovornosti službenih lica za povredu prava na život uglavnom je na podnosiocu prijave. Međutim, kada za događaje u pitanju u celini ili velikim delom znaju samo vlasti, kao, na primer, u slučaju lica pod kontrolom ili u pritvoru kod državnih organa ili lica pronađenih mrtvih u kraju pod isključivom kontrolom države, nastaju snažne činjenične pretpostavke u odnosu na povredu i smrt. Može se smatrati da teret dokazivanja leži na vlastima koje

treba da ponude zadovoljavajuće i ubedljivo objašnjenje. Posredni zaključci se mogu izvući kad država bez dobrog razloga ne pribavi materijal koji Sud traži.

U predmetu *Orhan protiv Turske* (2002) Vlada nije dostavila tražene informacije koje je posedovala i nije ponudila zadovoljavajuće objašnjenje. Sud je konstatovao: „To može ne samo da dovede do zaključaka o osnovanosti podnosiocевih navoda, već i da se negativno odrazi na nivo poštovanja obaveza države – respondenta prema čl. 38. st. 1 (a) Konvencije. To se odnosi i na kašnjenje države u dostavljanju informacija što ide na štetu utvrđivanja činjenica u nekom predmetu.”

Lica privedena dobrog zdravlja, kasnije nađena mrtva

Privedena lica su u ugroženom položaju i vlasti su dužne da ih štite. Kada se neka zdrava osoba privede, a kasnije se pronade mrtva, na državnim vlastima je da daju uverljivo objašnjenje zbivanja koja su dovela do njene smrti. Neizdavanje takvog obaveštenja značiće da su za smrt odgovorne državne vlasti. Kada se smrt dogodi tokom pritvora nastaju jake činjenične pretpostavke.

U predmetu *Salman protiv Turske* (2002) žrtva je bila zdrava kada je privedena, bez nekih ranijih povreda ili bolesti. Kasnije je umro u zatvoru. Za mnogobrojne povrede nađene na njegovom telu nisu ponuđena nikakva uverljiva objašnjenja. U tim okolnostima Sud je zaključio da je za njegovu smrt odgovorna država koja je time povredila čl. 2.

U predmetu *Aktas protiv Turske* (2003) žrtva je uhapšena 18. novembra 1990. godine i umrla je u pritvoru 25. novembra 1990. U vreme pritvora bio je dobrog zdravlja. Jedan od braće ga je posetio sutradan posle hapšenja i tada je izgledao dobro. Autopsija je pokazala ekstenzivne modrice i diskoloraciju. Sud je primetio da bi bar neke od modrica bile vidljive čak i na sasvim površan pogled. Prema tome, povrede nisu mogle biti nanete pre hapšenja žrtve kao što je tvrdila vlada. Sud je prihvatio dokaze medicinskih veštaka koje je saslušala ranije Komisija, o tome da povrede ukazuju na mehaničko gušenje, na primer vešanjem, davljenjem ili primenom snažnog pritiska na grudni koš. Sud je dalje primetio sledeće: da nije tačno poznato kada je žrtva umrla, da nema bolničke evidencije o smrti i da vlada nije izvela lekara koji ga je proglasio mrtvim. Sud je iz tih činjenica došao do zaključka da je žrtva bila mrtva kada je stigla u bolnicu. Stoga je našao van osnovane sumnje da je žrtva umrla usled primene nasilja koje je neposredno prouzrokovalo njenu smrt dok se nalazila u rukama žandarmerije. Stoga je našao da je u tom pogledu povređen čl. 2.

Lica pronađena povređena ili mrtva u oblasti pod isključivim nadzorom državnih vlasti

Sud primenjuje isto merilo u situacijama kada se pronađu povređeni ili mrtvi ljudi u područjima koja su pod isključivim nadzorom državnih vlasti. U takvim situacijama informacije o incidentima su u potpunosti ili u velikoj meri pod isključivom kontrolom vlasti.

U predmetu *Akkum i drugi protiv Turske* (2005) Vlada nije objasnila ubistvo podnosiočevih rođaka koji su pronađeni mrtvi posle vojnog dejstva blizu Dijarbakira na jugoistoku Turske 1992. godine. Vlada je uskratila ključne dokumentarne dokaze neophodne za tačno i potpuno utvrđivanje činjenica i nije dala nikakva objašnjenja zbog kojih taj materijal nije dostavila. Pored toga, neki izveštaji koji su postali dostupni prilikom postupka po Konvenciji, bili su puni propusta i protivrečnosti kao i iskazi službenih lica. Stoga je Sud smatrao da ukupne okolnosti opravdavaju posredan zaključak da su navodi podnosioca u velikoj meri osnovani. Sud je smatrao da je ispravno da se utvrdi analogija između situacije zatvorenika za čije je stanje odgovorna država i situacije kada je neko pronađen povređen ili mrtav u oblasti pod isključivim nadzorom državnih vlasti. U obema situacijama informacije o zbivanjima u pitanju nalaze su se u potpunosti ili u velikoj meri pod isključivom kontrolom vlasti. U okolnostima ovog slučaja Vlada je uskratila dokaze i nije sprovedla bilo kakvu pravu istragu na domaćem nivou dok su se informacije o zbivanjima nalazile isključivo pod njenom kontrolom. Sud je stoga našao da je država odgovorna za ubistvo sve trojice rođaka podnosioca prijave.

Pritvorena lica koja nestaju

Kada postoje dokazi da je neko pritvoren i nakon toga nestao, Sud smatra da činjenica što država nije objasnila sudbinu zatvorenika, a u odsustvu tela, može da znači povredu čl. 2. u zavisnosti od okolnosti. Moraju postojati dovoljni posredni dokazi na osnovu kojih se može zaključiti ili pretpostaviti na nivou potrebnog standarda dokazivanja da je zatvorenik umro u pritvoru. Vreme proteklo od pritvaranja lica nije odlučujuće, ali jeste relevantan činilac koji treba imati u vidu. Što više vremena protekne bez vesti o pritvorenom licu, tim je veća verovatnoća da je umrlo. Protok vremena može da utiče na težinu koju treba pridati drugim posrednim dokazima pre nego što se zaključí da tu osobu treba smatrati mrtvom. Pored toga, može se uzeti u obzir i opšta pozadina slučaja, na primer, kada je neko pritvoren u području gde je mučenje

uobičajeno. Međutim, moraju postojati bar neki dokazi koji će podržati tvrdnju da osobu treba smatrati mrtvom.

U predmetu *Kurt protiv Turske* (1998) majka je poslednja videla oštećenog, okruženog vojnicima, pored kuće u njegovom selu. U naredne četiri i po godine nije bilo nikakvih dodatnih informacija o njegovom boravištu ili sudbini. Sud je našao da je obavezan da utvrdi da li ima konkretnih dokaza koji bi ga naveli na zaključak da su sina podnositeljke van osnovane sumnje ubile vlasti bilo dok je bio u pritvoru, u selu ili kasnije. Sud je primetio da se ceo predmet zasnivao u celini na pretpostvkama izvedenim iz okolnosti početnog hapšenja njenog sina uz opštu analizu nestanka navodno uz toleranciju vlasti i s tim u vezi zlostavljanja i vansudskog oduzimanja života pritvorenika u državi – respondentu. Sud je izjavio da ti argumenti sami po sebi nisu dovoljni da se nadoknadi odsustvo ubedljivijih pokazatelja da je sin podnositeljke prijave preminuo u zatvoru. U tom predmetu nije zaključio da je došlo do povrede čl. 2.

6. POZITIVNE OBAVEZE

Sud je dosledno smatrao da saglasno čl. 2. države imaju ne samo obavezu da se uzdržavaju od namernog i nezakonitog oduzimanja života, već i pozitivne obaveze da preduzimaju odgovarajuće korake kako bi zaštitile živote onih koji spadaju u njihovu nadležnost jer bi inače pravo na život bilo samo iluzija.

Pozitivne obaveze obuhvataju sledeće:

1. Usvajanje odgovarajućeg zakonodavstva.
2. Obaveza države da štiti život od nezakonitog nasilja, rizika po zdravlje i drugih rizika po život (kada je upoznata sa rizikom).

1. Usvajanje odgovarajućeg zakonodavstva

Država ima obavezu da pravo na život zaštititi zakonom. Država bi trebalo da zaštititi pravo na život u oblasti krivičnog, građanskog i upravnog prava. Nedopustivo bi bilo da ubistvo ne postoji kao krivično delo što je danas gotovo i nemoguće, ali postoje i druge pretnje povredi, koje nisu ovako očigledne, a odnose se, na primer, na preširoko definisanje prava na samoodbranu policajca ili čak pretpostavku da pojedinac mora dokazati da svako postupanje policajca nije bilo opravdano. Ima tumačenja da postoje i nečinjenja koja mogu biti subsumirana pod krivična dela, posebno ona nečinjenja i propusti koji prouzrokuju gubitak života, kakvo bi bilo svesno propuštanje medicinskog osoblja da aktivira opremu za reanimaciju ili održavanje u životu kada je to moguće, ili propuštanje dolaska radi spasavanja osobe koja se nalazi u situaciji opasnoj po život.

Pozitivne obaveze koje proističu iz čl. 2. slede obaveze iz čl. 1. Konvencije da se osiguraju prava i slobode koje Konvencija jemči svakom u njihovoj nadležnosti i obaveze iz čl. 13. da se uvedu efikasni lekovi pred domaćim sudovima. Dakle, domaći sistem u nekoj državi mora da ima zakone kojima se sveobuhvatno štiti od kršenja prava na život. Poštovanje pozitivnih obaveza države prema čl. 2. Konvencije traži da domaći pravni sistem pokaže svoju sposobnost da primeni krivično pravo protiv onih koji su nezakonito lišili života drugoga bez obzira na rasnu ili etničku pripadnost žrtve.

Međutim, zakoni koji uređuju upotrebu sile od strane državnih vlasti ne smeju da im daju tako široka diskreciona prava da odluče kada će upotrebiti smrtonosnu silu da praktično znače imunitet za ubijanje.

U predmetu *Akkoc protiv Turske* (2000) u kontekstu razmatranja da li su državne vlasti bile preduzele delotvorne mere da zaštite život podnositeljkinog muža, Sud je uzeo u obzir činjenicu da na jugoistoku Turske, gde se odvijao žestok sukob između PKK i snaga bezbednosti, postoji veliki broj pripadnika snaga bezbednosti u cilju uspostavljanja javnog reda. Takođe je uzeo u obzir činjenicu da su snage bezbednosti suočene sa teškim zadatkom suočavanja sa oružanim napadima. Konstatovao je da postoji pravni okvir čiji je cilj zaštita tamošnjih života. Postojali su zakoni koji zabranjuju ubistvo, a bilo je i policije i žandarmerije sa istražnim funkcijama pod nadzorom pravosudnog ogranka javnih tužilaca. Bilo je takođe i sudova koji su primenjivali odredbe krivičnog prava u odnosu na nezakonita dela koja su navodno činjena uz učešće snaga bezbednosti. Ključno je, međutim, da je krivično-pravni sistem bio manjkav na više načina.

Uz ostale činjenice to je navelo Sud da zaključi da je efikasnost krivičnog pravosuđa na jugoistoku Turske ozbiljno ugrožena. To je doprinelo neodgovornosti pripadnika snaga bezbednosti za akcije koje nisu spojive sa vladavinom prava u demokratskom društvu. Ovi nedostaci su ukidali zaštitu koju je na osnovu zakona trebalo da uživa muž podnositeljke prijave.

Obaveza da se predvide sankcije za nezakonito oduzimanje života

Da bi se, bilo službena lica, bilo obični pojedinci sprečili da nekažnjeno ubijaju, država mora da predvidi primerene sankcije za sva dela nezakonitog oduzimanja života. Sudska praksa koja se tiče obaveze da se povodom nezakonitog oduzimanja života sprovede istraga, pokazuje da osim zakona koji teže da odvrata od nezakonitog oduzimanja života, zakonom takođe treba propisati kazne za one koji budu proglašeni krivim za nezakonito oduzimanje života. Za većinu država-članica Saveta Evrope te sankcije ne smeju da obuhvate smrtnu kaznu za oduzimanje života izvršeno u vreme mira.

2. Obaveza države da štiti život od nezakonitog nasilja, rizika po zdravlje i drugih rizika po život kada je upoznata sa rizikom

Ne samo da država ima obavezu da se uzdržava od namernog oduzimanja života pojedincima, već ima obavezu da preduzima i odgovarajuće korake da zaštiti život od različitih rizika. Ostavljen je prostor za različita tumačenja do koje mere treba da ide ova obaveza države da štiti život pojedinca, a odgovor na ovom polju bi trebalo da daju jurisprudencija i pravna nauka. Nesumnjivo je da država ima zadatak i da obezbedi standarde zaštite sredine, zdravlja ljudi i javne bezbednosti. Možda je bolje reći da država treba da štiti pravo na život, a ne život pojedinca, jer država nema obavezu da obezbedi ličnu zaštitu, tj. da npr. obezbedi telohranitelja svakom pojedincu, iako ima obavezu da zaštiti život od nezakonitog nasilja u okviru zaštite javne bezbednosti. Mere zaštite naravno zavise od okolnosti slučaja.

a) Lica koja traže od vlasti da im pruže zaštitu

Sud je konstatovao da čl. 2. može od države da traži da preduzme korake kako bi zaštitila živote onih koji su pod njenom nadležnošću. Pored toga, on može da traži da država preduzme akciju u odnosu na konkretne pojedince. Međutim, Sud takođe priznaje da se ta obaveza mora tumačiti tako da državnim vlastima ne nametne nesrazmeran ili nemoguć teret. Dakle, svaka tvrdnja o ugroženosti ne znači da je država obavezna da preduzme operativne mere da bi osigurala da se pretnja ne ostvari. Pored toga, državne vlasti kao što je policija, treba svoja ovlašćenja, na primer u pogledu otkrivanja krivičnih dela i privođenja prekršilaca pravdi, da vrše tako da poštuju redovan zakonski postupak i druge garancije koje legitimno ograničavaju ta ovlašćenja.

Pozitivna obaveza države da preduzme preventivne mere da bi zaštitila izvesnog pojedinca ili pojedince, može nastati kada vlasti znaju ili bi trebalo da znaju za postojanje stvarne i neposredne pretnje po život identifikovanog pojedinca ili pojedinaca usled krivičnih dela trećih strana. Kada u takvim okolnostima vlasti ne primene mere iz domena svojih ovlašćenja, koje bi tu opasnost mogle da spreče, dolazi do povrede prava na život. Sud je konstatovao da podnosilac zahteva mora samo da pokaže da vlasti nisu učinile sve što se razumno moglo očekivati da bi sprečile stvarnu i neposrednu pretnju po život, za koju su znale ili je trebalo da znaju.

U predmetu *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1998) podnosioci prijave, žena i sin čoveka kojeg je ubio sinovljev učitelj, tvrdili su da policija nije preduzela primerene korake da bi njihovu porodicu zaštitila od stvarne i poznate opasnosti koja je pretila od učitelja. Sudeći po činjenicama, podnosioci nisu ukazali ni na jednu odlučujuću fazu u nizu događaja koji su doveli do

očeve smrti i sinovljevog ranjavanja, na osnovu koje bi se moglo reći da je policija znala ili trebalo da zna da su im životi u stvarnoj i neposrednoj opasnosti. Podnosioci su, na primer, sugerisali da su državne vlasti mogle da spreče da se pretnja ostvari time što bi uhapsile učitelja zbog sumnje da je odgovoran za ranije incidente protiv njih ili pretresom njegovog doma da bi pronašle dokaze ili što bi ga prinudno smestile u psihijatrijsku bolnicu radi procene. Na osnovu činjenica Sud je konstatovao da to što policija nije preduzela ništa od toga, nije neosnovano.

U predmetu *Kilidž (Kilic) protiv Turske* (2000) brat podnosioca, novinar lista *Ozgir Gundem* bio je meta mnogobrojnih napada, poslao je saopštenje za štampu guverneru grada, u kome je izjavio da su razni distributeri lista primili pretnje smrću. Tražio je da se preduzmu mere da se zaštite prostorije, radnici i distributeri lista, uključujući i njega samog. Guverner je odgovorio tako što je prijavio žrtvu i novinar je tada optužen za uvredu guvernera. Pritvoren je, oslobođen, a zatim ubijen vatrenim oružjem na putu od kuće do posla. Sud je smatrao da je žrtvi, budući da je bio novinar *Ozgur Gundem*-a na jugoistoku Turske, posebno pretio nezakonit napad. Vlasti su bile svesne te opasnosti, naročito zato što je žrtva molila guvernera za zaštitu. Vlasti su takođe bile svesne, ili je trebalo da budu svesne, mogućnosti da opasnost proizlazi iz delovanja lica ili grupa koje deluju sa znanjem ili prećutnim pristankom nekih elemenata u snagama bezbednosti. Nije bilo dokaza da su vlasti išta preduzele u odgovoru na zahtev žrtve za zaštitu, bilo time što bi preduzele razumne mere zaštite, bilo istraživanjem navodne opasnosti po zaposlene u *Ozgur Gundem*-u kako bi zatim uvele primerene preventivne mere. Sud je stoga držao da vlasti nisu preduzele primerene mere koje su im bile na raspolaganju da bi sprečile stvarnu i neposrednu opasnost po život žrtve i time povredile čl. 2.

b) Lica kojima preti samoubistvo ili ubistvo dok su u zatvoru

Pozitivna obaveza da se štiti život važi i za pojedince u zatvoru. Država ima posebnu odgovornost za mere kojima će zaštititi one za koje se zna da su u opasnosti da sami sebi oduzmu život. Pored toga, država ima obavezu da obezbedi da živote pojedinih zatvorenika ne ugroze postupci drugih zatvorenika.

U odnosu na opasnost od samoubistva, Sud je konstatovao da u vršenju svojih ovlašćenja zatvorske vlasti moraju svoje dužnosti da obavljaju na način spojiv sa pravima i slobodama odnosnog pojedinca. Na raspolaganju stoje opšte mere i predostrožnosti kako bi se smanjile prilike za samopovređivanje, a da se njima ne naruši lična autonomija. Pitanje da li su potrebne strože mere u odnosu na određenog zatvorenika i da li njihovoj primeni ima mesta, zavisice od konkretnih okolnosti datog slučaja. Da bi nastala odgovornost države, mora postojati stvarna i neposredna opasnost od samoubistva, za koju su zatvorske

vlasti znale ili je trebalo da znaju. Kada ponašanje zatvorenika varira tokom vremena, ne može se reći da stvarna i neposredna opasnost postoji sve vreme. Međutim, u takvim okolnostima zatvorske vlasti imaju obavezu da pažljivo prate stanje zatvorenika za slučaj iznenadnog pogoršanja.

U predmetu *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2001) sin podnosioca prijave sa anamnezom poremećenog ponašanja, uključujući samopovređivanje, uhapšen je posle osude za napad. Zatvorske vlasti su bile svesne njegovog problema, a njegovo ponašanje po dolasku u zatvor ih je upozorilo da pokazuje samoubilačke sklonosti. Prema tome, vlasti su znale da je njegovo duševno stanje takvo da bi moglo da ugrozi njegov život premda, pošto je imao i periode prividne normalnosti u ponašanju, nije moglo da se zaključi da će biti u opasnosti tokom čitave kazne. Sud je smatrao da su u celini vlasti reagovala razložno na ponašanje podnosiocemog sina jer su ga uputile na bolničku negu i držale na oku kada je ispoljavao samoubilačke sklonosti. Postojao je svakodnevni medicinski nadzor i nije bilo razloga koji bi vlasti upozorio da će verovatno doći do pokušaja samoubistva tog određenog dana. Dakle, Sud je našao da nije očigledno da su vlasti propustile da preduzmu bilo koje razložne korake.

U predmetu *Pol i Odri Edwards* (Paul i Audrey Edwards) *protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2002) žrtva je patila od duševne bolesti. Bio je smešten u ćeliju u kojoj mu se kasnije pridružio drugi zatvorenik, R. L. koga su tu smestile zatvorske vlasti. R. L. je patio od ozbiljne duševne bolesti i bio sklon nasilju. R. L. je ubio žrtvu. Sud je smatrao da zatvorskim vlastima nije predata raspoloživa i dostupna zdravstvena informacija o duševnom zdravlju R. L. i da prilikom prispeća R. L. u zatvor nije obavljen odgovarajući pregled. Ovi činioци su pokazali da je država prekršila svoju obavezu da zaštiti život žrtve.

Situacija sa decom o kojima brigu vode vlasti u boravišnim ili hraniteljskim domovima analogna je situacija sa licima u zatvoru. U takvim situacijama deca su posebno ugrožena. Stoga bi se moglo reći da države imaju sličnu odgovornost prema svojoj deci koja su pod njihovom brigom.

c) Zaštita lica od ekoloških opasnosti i opasnih delatnosti

Sud je utvrdio da obaveze iz čl. 2. mogu da se protežu na situacije u kojima državne vlasti učestvuju u delatnostima čija posledica može biti ugrožavanje života pojedinaca.

U predmetu *LCB protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1998) podnositeljka je bolovala od leukemije i tvrdila je da je njena bolest u vezi sa činjenicom da joj je otac bio izložen nuklearnim ogleđima u vreme kada je bio pripadnik oružanih snaga stacioniranih na ostrvima gde su ogledi obavljani. Tvrdila je da su vlasti bile dužne da njene roditelje upozore na posledice izloženosti njenog oca radijaciji, jer bi to omogućilo da se obave pre i postnatalni testovi. Sud je

zaključio da je njegova uloga da utvrdi da li je država učinila sve što je mogla da spreči ugrožavanje podnositeljkinog života i time je prećutno priznao da država ima odgovornost u tom smislu. Zaključio je da pošto nisu bili podneti dokazi o izmerenim dozama, ne može da kaže da li joj je otac bio izložen opasnom nivou zračenja. Bilo kako bilo, Sud je smatrao da nije ustanovljeno da postoji uzročna veza između ozračenosti njenog oca i leukemije kod naknadno začetog deteta. Stoga vlasti nisu bile dužne da preduzmu mere u odnosu na podnositeljku prijave.

U predmetu *Oneryildiz protiv Turske* (2004) podnosilac prijave je bio rođak 9 ljudi koji su umrli usled eksplozije metana na odlagalištu otpada. Eksplozija je zatrpala nekih deset udžerica podignutih malo niže, uključujući one u kojima su stanovali podnosilac prijave i njegovi rođaci. Staništa su bila izgrađena bez ikakve dozvole na zemlji oko odlagališta pod nadležnošću i odgovornošću Gradskog veća Istanbula. Pre nesreće sastavljen je stručni izveštaj koji je vlastima skrenuo pažnju na činjenicu da vrh odlagališta, koji nije bio u skladu sa turskim ekološkim propisima, na razne načine ugrožava stanovnike nehigijenskog naselja, te da nisu preduzete nikakve mere da se spreči eksplozija gasova koje je proizvodilo smeće tokom truljenja. Nadležno vladino telo je preporučilo da vlasti isprave utvrđene probleme, a jedno mesno veće je zatražilo da sud zabrani lokalnim većima da koriste to odlagalište. Međutim, pre kraja postupka na odlagalištu se dogodila eksplozija. Sud je prvo primetio da država ima pozitivne obaveze da štiti živote onih pod njenom nadležnošću od ekoloških opasnosti, naročito u pogledu postrojenja za skladištenje otpada iz domaćinstava u okolnostima u kojima je svesna ili bi trebalo da bude svesna stvarne i neposredne pretnje. Sud je smatrao da je u ovom slučaju država imala na raspolaganju praktične informacije o tome da je telesni integritet stanovnika ugrožen usled tehničkih nedostataka odlagališta davno pre eksplozije. Prema tome, pošto su vlasti bile obavestene o pretnji i opasnosti, znale su ili je trebalo da znaju pre nesreće sa čim su suočeni stanovnici naselja. Međutim, potrebne i dovoljne preventivne mere nisu bile preduzete da se ti pojedinci zaštite čime je povređen čl. 2. st. 1. Pored toga, država nije efikasno odgovorila na prijave podnosioca posle incidenta.

d) Pravo na medicinsku negu

Postoje mišljenja da čl. 2. traži od država da obezbede primereni nivo medicinske nege za pojedince u njenoj nadležnosti. Iako se Sud sa takvim predmetima suočio tek nedavno, Komisija je donela niz odluka. Sudska praksa sugerise da ima stvarnih pitanja o kojima treba raspraviti u vezi sa čl. 2, a tiču se primerenosti medicinske nege. Međutim, neće svaki nedostatak u sistemu medicinske nege dovesti do povrede čl. 2. Države imaju veliki prostor za sop-

stvene procene u oblasti uspostavljanja i rukovođenja sistemom zdravstvene nege pošto ona traži znatna državna sredstva.

U predmetu *Asocijacija X protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (1978) podnosioci prijave su tvrdili da je primena sistema vakcinacije, na način kako to radi državna zdravstvena služba, a koji je doveo do smrti velikog broja dece, predstavlja povredu čl. 2. Iako na osnovu činjenica nije našla nikakvu povredu čl. 2, Komisija je ipak konstatovala da čl. 2. „nalaže državi ne samo da se uzdrži od namernog oduzimanja života i da preduzima primerene korake za zaštitu života”.

Na taj način Komisija je prećutno priznala da prema čl. 2. država ima izvesne odgovornosti u pogledu medicinske nege.

U predmetu *Pentikova i drugi protiv Moldavije* (2005) podnosioci prijave koji su patili od hroničnog nedostatka bubrega te im je bilo potrebno lečenje pomoću hemodijalize, tvrdili su da niz godina nisu imali obezbeđen primeren nivo medicinske nege. Tvrdili su da im je tokom tog vremena bolnica u Kišinjevu obezbeđivala samo minimum potrebnih lekova i tretmana i tražila od njih da plate za punu medicinsku pomoć. Pošto njihov invalidski dodatak nije bio dovoljan da plate za lekove koje ne obezbeđuje bolnica, tvrdili su, između ostalog, da su kroz tretman prolazili sa neizdrživim bolom i patnjom i da su neki pacijenti koji su odbili da se podvrgnu tretmanu zbog nedostatka novca, umrli. Sud je primetio da je očigledno poželjno da svim pojedincima bude dostupna kompletna medicinska nega. Štaviše, Sud nije potcenio teškoće na koje su podnosioci prijave nailazili tokom spornog perioda. Našao je da su imali pristup standardnoj zdravstenoj nezi pre reformi 2004. godine i punu medicinsku negu posle toga. S obzirom na prostor koji države imaju da prave procene u slučajevima u kojima se radi o dodeli ograničenih državnih sredstava, Sud je smatrao da država nije propustila da izvrši svoje pozitivne obaveze prema ovoj odredbi, pa je prijavu odbacio kao očigledno neosnovanu.

LITERATURA

- Douwe Korff, *Pravo na život*, Vodič u primjeni čl. 2. Evropske Konvencije o ljudskim pravima, *Priručnik za ljudska prava*, br. 8. Izdanje objavljeno u Crnoj Gori.
- Donna Gomien, *Kratak vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*, Veće Evrope, 1991, 1998, maj 2005. za originalne verzije, Beograd.
- Dimitrijević, Popović, Papić, Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006.
- Karen Rid, *Evropska konvencija o ljudskim pravima – vodič za praktičare*, 1 i 2, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2007.
- Evropska konvencija o ljudskim pravima (pravni akt Saveta Evrope o zaštiti sloboda i prava, donet u Rimu 4. novembra 1950.) i Protokoli.

ОДЛУКЕ СУДСКЕ ПРАКСЕ

ПУНОМОЋЈЕ ЗА ПОНАВЉАЊЕ ПОСТУПКА

– чл. 89. ст. 2. ЗПП-а

ЗА ПОДНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА ЗА ПОНАВЉАЊЕ ПРАВНОСНАЖНО ОКОНЧАНОГ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА, НУЖНО ЈЕ ПОДНОШЕЊЕ УЗ ПРЕДЛОГ И ПУНОМОЋЈА СА ТОМ САДРЖИНОМ, СХОДНО ЧЛ. 89. СТ. 2. ЗПП-а.

Из образложења:

Из списка произилази да је пуномоћник тужилаца поднео предлог за понављање поступка заједно са пуномоћјем странке у којем је наведено између осталог да „може да поднесе и редовне и ванредне правне лекове”.

Првостепени суд је својим решењем одбацио као недозвољен предлог предлагача – тужилаца за понављање поступка.

Жалбени наводи да је пуномоћје за заступање уредно и у складу са одредбом чл. 89. ст. 2. ЗПП-а, јер је истим пуномоћник овлашћен да подноси редовне и ванредне правне лекове, нису основани и не доводе у сумњу правилност оспореног решења.

Наиме, овлашћења адвоката за изјављивање правног лека, садржано је сходно чл. 89. ст. 1. т. 1. ЗПП-а у општем пуномоћју које је странка изда-ла адвокату, а имајући то у виду као и одредбу чл. 89. ст. 2. ЗПП-а произи-лази да пуномоћје за изјављивање ванредног правног лека не представља истовремено овлашћење за подношење предлога за понављање поступка, за коју радњу је адвокату увек сходно цитираном пропису потребно посебно пуномоћје.

(Решење Основног суда у Чачку – Судска јединица Г. Милановац П 3449/10 од 28. јула 2011. и решење Вишег суда у Чачку Гж 838/11 од 9. новембра 2011.)

ПОНАВЉАЊЕ ПРАВНОСНАЖНО ОКОНЧАНОГ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА – чл. 422–424. ЗПП-а

НЕ МОЖЕ СЕ ТРАЖИТИ ПОНАВЉАЊЕ ПРАВНОСНАЖНО ОКОНЧАНОГ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА ОД СТРАНЕ УМЕШАЧА КОЈИ НИЈЕ СТРАНКА НИТИ ЈЕ ТО СВОЈСТВО СТЕКАО У ОСНОВНОЈ ПАРНИЦИ, ПА СЕ ИСТИ ИМА ОДБАЦИТИ СХОДНО чл. 422–424. ЗПП-а.

Из образложења:

Из списка произилази да је правноснажном пресудом због пропуштања тога суда П број ... утврђено да су тужиоци власници породичне стамбене зграде ... носиоци права трајног коришћења на КП ..., а лице П. М. је преко пуномоћника поднело предлог за понављање поступка окончаног наведеном пресудом, наводећи да има правни интерес да се умеша у парницу јер је решењем тога суда Рз бр. ... у његову корист укњижено право залоге – интабулације на непокретности која је предмет пресуде због пропуштања.

Одлучујући о овом предлогу првостепени суд је примењујући одредбу чл. 422. и 424. ЗПП-а, 208. и 210. ЗПП-а нашао да је предлог за понављање поступка недозвољен јер лице П. М. није странка у поступку нити је својство умешача стекао до правноснажног окончања предметног поступка из којих разлога одлучује као у изреци ожалбеног решења, па се жалба тога лица показује неоснованом, а решење првостепеног суда којим је одбачен предлог за понављање поступка се потврђује.

(Решење Основног суда у Чачку П 3552/11 од 12. септембра 2011. и решење Вишег суда у Чачку Гж 823/11 од 9. новембра 2011.)

ПРЕСУЂЕНА СТВАР И ИДЕНТИТЕТ СТРАНКЕ

АКО ЈЕ У ПРАВНОСНАЖНОЈ ПРЕСУДИ ТУЖЕНИК ПОГРЕШНО ОЗНАЧЕН СВОЈИМ ИМЕНОМ, ИЗВРШНИ ПОСТУПАК ОБУСТАВЉЕН ЈЕР ТО ЛИЦЕ НЕ ПОСТОЈИ, ТАДА ИМА МЕСТА ВОЂЕЊУ ПОСЕБНЕ ПАРНИЦЕ РАДИ УТВРЂИВАЊА ИДЕНТИТЕТА И КОНТИНУИТЕТА САДАШЊЕГ ТУЖЕНИКА И ТУЖЕНИКА ИЗ РАНИЈЕ ПРАВНОСНАЖНО ОКОНЧАНЕ ПАРНИЦЕ.

Из образложења:

Правилном оценом изведених доказа првостепени суд је утврдио да су тужиоци поднели тужбу ради сметања поседа против туженог Г. Аца у предмету тога суда П ... и решењем тога суда обавезан је да на име трошкова поступка исплати тужиоцима наведени новчани износ, у поступку

извршења на основу тог решења, донето је решење И број ... којим је поступак обустављен јер је утврђено да је лично име дужника не Г. Ацо већ Г. Алекса. Тужиоци су у поменутој парници поднели предлог за исправку решења у погледу погрешно означеног имена туженог, али је предлог одбијен као неоснован.

На основу изведених доказа, а посебно исказа тужилаца у својству парничних странака, исказа сведока која је супруга туженог и која је потврдила да је постојала парница по тужби тужилаца против њеног супруга Г. Алексе, да лице Г. Ацо и Г. Алекса је исто лице и исти власник спорног стана па је првостепени суд утврдио да постоји идентитет туженог у овој парници и туженика из раније поменуте парнице, односно да је у питању иста особа.

На поменути начин првостепени суд правилно налази да постоји обавеза туженика у смислу испуњења како је то наведено ранијим правноснажним решењем јер је утврђен идентитет његовог имена и стварне легитимације.

(Пресуда Основног суда у Чачку П 599/10 од 27. јануара 2011. и пресуда Вишег суда у Чачку Гж 675/11 од 2. новембра 2011.)

УКИДАЊЕ СЛУЖБЕНОСТИ ПУТА – чл. 58. ст. 2. ЗАКОНА О ОСНОВАМА СВОЈИНСКО-ПРАВНИХ ОДНОСА

У ПАРНИЦИ РАДИ УКИДАЊА РАНИЈЕ КОНСТИТУИСАНЕ СЛУЖБЕНОСТИ ПУТА, НЕ МОГУ СЕ КОРИСТИТИ ДОКАЗИ ИЗВЕДЕНИ У РАНИЈОЈ ПАРНИЦИ КОЈА СЕ ВОДИЛА РАДИ КОНСТИТУИСАЊА ПУТА, А БЕЗ САГЛАСНОСТИ СТРАНАКА.

Из образложења:

Из списка произилази да је пресудом првостепеног суда одбијен тужбени захтев за укидање службености пута ...

У том предмету је суд извршио увид у раније правноснажне списе у којим се налази налаз и мишљење вештака одговарајуће струке и нашао да се нису измениле околности које би оправдале измену раније одлуке.

Како није тражена сагласност странака за читање ранијег налаза и мишљења, датог у другој парници, то је учињена битна повреда одредаба парничног поступка из чл. 361. ст. 1. у вези са чл. 4. ЗПП-а (повреда начела непосредности).

(Пресуда Основног суда у Чачку – Судска јединица у Г. Милановцу П 2024/10 од 8. фебруара 2010. и решење Апелационог суда у Крагујевцу Гж 2375/11 од 16. новембра 2011.)

СИМУЛОВАНИ УГОВОР
– чл. 66. ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИОНИМ ОДНОСИМА

ПРАВИЛНА ЈЕ ИЗРЕКА ПРЕСУДЕ ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА КОЈОМ СЕ УТВРЂУЈЕ ДА СПОРНИ УГОВОР О КУПОПРОДАЈИ НЕ ПРОИЗВОДИ ПРАВНО ДЕЈСТВО КАО СИМУЛОВАНИ УГОВОР А ДА ЈЕ СТВАРНИ ДИ-СИМУЛОВАНИ УГОВОР У СТВАРИ УГОВОР О ДУГУ, БЕЗ ОБЗИРА ШТО ЈЕ ТУЖЕНИМ ЗАХТЕВОМ ТРАЖЕНО ДА СЕ УТВРДИ ДА ЈЕ НАВЕДЕНИ УГОВОР У ЦЕЛОСТИ НИШТАВ.

Из образложења:

Изреком пресуде првостепеног суда у ст. 1. се утврђује да уговор о купопродаји... као симуловани не производи правно дејство, а у ст. 2. да уговор из ст. 1. прикрива уговор о дугу закључен између странака, а у ст. 3. да уговор о дугу који су странке закључиле производи правно дејство.

У току поступка је извршен увид у правноснажне списе тога суда П... а којом је одбијен тужбени захтев тужиоца (у овој парници туженика) којим је тражио да суд обавезе туженика (у овој парници тужиоца) да преда тужиоцу стан ... Из образложења правноснажне пресуде јасно про-изилази да је суд као претходно питање решио правну ваљаност спорног уговора о купопродаји налазећи да је симулован и да прикрива уговор о дугу закључен између странака.

Жалба туженика је неоснована, а првостепени суд је правилно при-менио материјално право налазећи да су испуњени услови из чл. 66. За-кона о облигационим односима.

(Пресуда Основног суда у Чачку П 2973/11 од 15. јула 2011. и пресуда Апе-лационог суда у Крагујевцу Гж 2777/11 од 16. новембра 2011.)

ПРОМЕТ ЗАЈЕДНИЧКИХ ДЕЛОВА ПОСЛОВНЕ ЗГРАДЕ
– чл. 10. И 19. ЗАКОНА О ОСНОВАМА
СВОЈИНСКО-ПРАВНИХ ОДНОСА

ХОДНИК КАО ЗАЈЕДНИЧКИ ДЕО ПОСЛОВНЕ ЗГРАДЕ НЕ МОЖЕ БИТИ У ПРАВНОМ ПРОМЕТУ, ПА ТАКВА ОДРЕДБА О КУПОПРОДАЈИ ЈЕ НИШТАВНА СХОДНО чл. 10. И 19. ЗАКОНА О ОСНОВАМА СВОЈИН-СКО-ПРАВНИХ ОДНОСА.

Из образложења:

Доказима изведеним у току поступка је утврђено да је између стра-нака закључен и оверен уговор о купопродаји пословног простора, а у опису је наведен и „ходник – заједнички недељиви део зграде”.

Жалба туженика изјављена против пресуде првостепеног суда којом је утврђена ништавост одредбе чл. 2. Уговора о купопродаји, а која се односи на продају ходника... је неоснована.

Како је у предметном Уговору изричито наведено да се продаје и ходник као заједнички део зграде правилно је првостепени суд утврдио да ходник као такав није могао бити предмет продаје у смислу одредбе чл. 10. и 19. Закона о основама својинско-правних односа, на основу којих произилази да заједничким деловима зграде и уређаја зграде власници посебних делова зграде имају право заједничке недељиве својине. Како је ходник заједнички део зграде, власници пословног простора имају право заједничке недељиве својине на ходнику који не може бити у промету те је одредба чл. 2. предметног Уговора о купопродаји ништава и у смислу одредбе чл. 103. и 105. Закона о облигационим односима, те је стога првостепени суд правилно поступио када је побијаном пресудом усвојио тужбени захтев.

(Пресуда Основног суда у Чачку П 3411/10 од 28. октобра 2010. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Гж 1861/11 од 15. новембра 2011.)

РЕАЛИЗАЦИЈА ЗАКЉУЧЕНОГ ПРЕДУГОВОРА О КУПОПРОДАЈИ НЕПОКРЕТНОСТИ КОЈИ НИЈЕ ОВЕРЕН – чл. 70. И 73. ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИОНИМ ОДНОСИМА

ПОСТОЈАЊЕ УСЛОВА ЗА РАСКИД ЗАКЉУЧЕНОГ ПРЕДУГОВОРА
О КУПОПРОДАЈИ НЕПОКРЕТНОСТИ ИМАЈУ СЕ ЦЕНИТИ ПРЕМА МОМЕНТУ
ЗАКЉУЧЕЊА ТАКВОГ УГОВОРА.

Из образложења:

Из списка произилази да су странке закључиле предуговор о купопродаји непокретности дана 29. децембра 2006. године, који није оверен, туженик – купац је исплатио купопродајну цену, обе странке су се споразумеле да се закључи коначан уговор о купопродаји у року од три месеца, а по прибављању сагласности за продају од стране међаша јер се ради о пољопривредном земљишту, а које је требао да прибави продавац – тужилац.

Основана је жалба туженика изјављена против пресуде првостепеног суда којом је усвојен тужбени захтев тужиоца и утврђено да је закључени предуговор... раскинут.

Недовољан је закључак првостепеног суда изнет у образложењу пресуде да има места раскиду уговора јер исти није оверен пред судом, па му недостаје форма као услов пуноважности, сходно чл. 70. и 73. ЗОО.

По налажењу Апелационог суда, услове за раскид предуговора треба ценити са аспекта испуњености услова предвиђених у самом предуговору имајући у виду да се купац обавезао да у року од три месеца обезбеди сагласност међаша за закључење уговора, а у том року услов није испунио. Ово стога што је у самој тужби тражено да се утврди да је предуговор раскинут због неиспуњења предвиђених услова у предуговору, а није појашњено ни када тужилац сматра да је раскинут, нити првостепени суд у образложењу даје разлоге о томе, пошто је изреком утврдио да је предуговор раскинут, а не да се исти раскида.

(Пресуда Основног суда у Чачку П 287/10 од 11. јануара 2011. и решење Апелационог суда у Крагујевцу Гж 1546/11 од 24. новембра 2011.)

ОСНОВ УПИСА ХИПОТЕКЕ НА НЕПОКРЕТНОСТИ
– чл. 64. ЗАКОНА О ОСНОВАМА СВОЈИНСКО-ПРАВНИХ
ОДНОСА И чл. 64. ст. 1. ЗАКОНА О ХИПОТЕЦИ

УПИС ХИПОТЕКЕ НА НЕПОКРЕТНОСТИ ТУЖИОЦА, А У КОРИСТ ТУЖЕНИКА, А „РАДИ ОБЕЗБЕЂЕЊА ВРАЋАЊА КРЕДИТА” НИЈЕ ЗАКОНИТ У СМИСЛУ чл. 64. ЗАКОНА О ОСНОВАМА СВОЈИНСКО-ПРАВНИХ ОДНОСА И чл. 64 ст. 1. ЗАКОНА О ХИПОТЕЦИ.

Из образложења:

Из списка произилази да је означеног дана стављена интабулација у корист туженика, а на новчану суму од 3.600.000,00 динара под дел. бројем... ради обезбеђења враћања кредита на непокретности тужиоца.

Према одредби чл. 64. Закона о основама својинско-правних односа и чл. 64. ст. 1. Закона о хипотеци, хипотека се стиче на основу правног посла, судске одлуке или када се испуне услови одређени законом. Само хипотека настала на основу неког од ових правних односа је правно ваљана односно може се сматрати по одредбама Закона хипотеком. Наиме, сам упис хипотеке у интабулациони протокол, ако није праћен оваквим правним основом није довољан за њену правну егзистенцију, те не може настати хипотека на тај начин. Исправа поред осталог садржи правни основ хипотеке, а у овом случају је био потребан уговор с обзиром да се туженик позива да је хипотека уписана на основу дуга који тужилац по основу узетог кредита има према њему.

Такав упис у интабулациони протокол је пуноважан с обзиром да је у земљишно-књижном поступку важно начело легалитета по коме је упис у земљишне књиге ваљан ако је извршен на основу исправе подобне за упис, а туженик такву исправу нема. При таквом стању ствари, а како

правни основ није постојао, то постоје услови за брисање забележбе из катастарског операта.

(Пресуда Основног суда у Чачку – Судска јединица Г. Милановац П 21548/10 од 18. фебруара 2011. и пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Гж 1231/11 од 16. новембра 2011.)

НАКНАДА НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ – чл. 174. ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИОНИМ ОДНОСИМА

КАДА ПУТНИК У АУТОБУСУ ЗАДОБИЈЕ ТЕЛЕСНЕ ПОВРЕДЕ УСЛЕД НАГЛОГ КОЧЕЊА ВОЗИЛА, ТАДА СЕ РАДИ О ОПАСНОЈ СТВАРИ И ПО ОДГОВОРНОСТИ ТУЖЕНИКА КАО ВЛАСНИКА АУТОБУСА СХОДНО чл. 174. И 200. ЗАКОНА О ОБЛИГАЦИОНИМ ОДНОСИМА.

Из образложења:

Према утврђеном чињеничном стању тужилац се критичног дана налазио у градском аутобусу првотуженог, у једном тренутку возач је нагло заклочио, услед чега је тужилац који је до тада стајао држећи се за шипку, изгубио равнотежу и ударио у вертикалну шипку која се налазила на средини аутобуса, услед чега је задобио наведене лаке телесне повреде.

Неосновано се у жалби првотуженог указује да исти није одговоран за насталу штету имајући у виду да је у конкретном случају штета настала у вези са управљањем аутобусом, који се сматра опасном ствари, а према одредби чл. 174. ЗОО, за штету од опасне ствари одговара њен ималац, а што је у конкретном случају првотуженик.

(Пресуда Основног суда у Чачку П 2465/10 од 6. априла 2011. и пресуда Вишег суда у Чачку Гж 583/11 од 2. новембра 2011.)

ТРОШКОВИ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА – чл. 158. ЗПП

АКО ТУЖИОЦА ЗАСТУПА РЕПУБЛИЧКО ЈАВНО ПРАВОБРАНИЛАШТВО, ОНДА ИСТИ ИМА ПРАВО НА ТРОШКОВЕ ПОСТУПКА СХОДНО чл. 158. ЗПП, А НЕ МОЖЕ СЕ ПРИМЕНИТИ ОДРЕДБА чл. 159. ЗПП.

Из образложења:

Решењем првостепеног суда одлучено је да свака странка сноси своје трошкове поступка а у образложењу је наведено да тужилац – Репу-

блика Србија – Министарство одбране, нема право на трошкове јер није заступан од стране адвоката.

Међутим, првостепени суд у образложењу своје одлуке не даје разлоге у вези са применом чл. 158. ЗПП којом је предвиђено да се одредбе о трошковима примењују и на странке које заступа Јавно правобранилаштво и да у том случају трошкови поступка обухватају и износ који би се странци признао на име награде адвокату. У конкретном случају тужиоца заступа Дирекција за имовинско-правне послове Министарства одбране, на основу овлашћења Републичког јавног правобранилаштва које се налази у списима. Имајући у виду да првостепени суд даје само разлоге да странку није заступао адвокат у току поступка, али не и разлоге о томе да ли је странку заступало Јавно правобранилаштво, оспорено решење се није могло испитати и из тих разлога је морало бити укинато.

(Решење Основног суда у Чачку П 2524/10 од 18. фебруара 2011. и решење Вишег суда у Чачку Гж 474/11 од 14. октобра 2011.)

Приредио
Дражан Калаба,
заменик вишег јавног тужиоца у Чачку

**SA SEDNICE UPRAVNOG ODBORA
održane 27. 04. 2012. godine**

1. ZEČEVIĆ ZORANA (JMBG:1903983835000), diplomirani pravnik, rođena 19. 03. 1983. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Jovana Đorđevića 11.

2. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika ZEČEVIĆ ZORANA, advokatski pripravnik kod Kralj Biljane, advokata u Novom Sadu, sa danom 26. 04. 2012. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

3. KARANOVIĆ MILICA (JMBG:2506984805304), diplomirani pravnik, rođena 25. 06. 1984. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Maksima Gorkog 44/III.

4. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika KARANOVIĆ MILICA, advokatski pripravnik kod Krstić Dragane, advokata u Novom Sadu, sa danom 26. 04. 2012. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

5. VLAOVIĆ GORAN (JMBG:1108984800044), diplomirani pravnik, rođen 11. 08. 1984. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Futoška 1a.

6. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika VLAOVIĆ GORAN, advokatski pripravnik kod Vlaović Aleksandra, advokata u Begeču, sa danom 26. 04. 2012. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

7. VUKOJE NATAŠA (JMBG:0803985155041), diplomirani pravnik, rođena 08. 03. 1985. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Temerinu, Alekse Šantića 2.

8. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika VUKOJE NATAŠA, advokatski pripravnik kod Paić Zorana, advokata u Temerinu, sa danom 26. 04. 2012. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

9. TRAJČEVSKI SRĐAN (JMBG:0205980810012), diplomirani pravnik, rođen 02. 05. 1980. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Somboru, Belog goluba 8.

10. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika TRAJČEVSKI SRĐAN, advokatski pripravnik kod Vučković Marije, advokata u Somboru, sa danom 26. 04. 2012. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

11. NIKOLIĆ DRAŽAN (JMBG:1510981170085), diplomirani pravnik, rođen 15. 10. 1981. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Nad Imrea 99.

12. BRIŠE SE iz Imenika advokatskih pripravnika NIKOLIĆ DRAŽAN, advokatski pripravnik kod Jovanić Olivere, advokata u Subotici, sa danom 26. 04. 2012. godine zbog upisa u Imenik advokata ove Komore.

13. KOKAI BRANKA (JMBG:1907983805085), diplomirani pravnik, rođena 19. 07. 1983. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Temerinu, Novosadska 172.

14. BELJIN SVETLANA (JMBG:1611976895048), diplomirani pravnik, rođena 16. 11. 1976. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Futoški put 14d/4.

15. ZDRAVKOVIĆ ŽELJKA (JMBG:0502981855014), diplomirani pravnik, rođena 05. 02. 1981. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Maksima Gorkog 17a.

16. ŠPONJA JELENA (JMBG:2912983787823), diplomirani pravnik, rođena 29. 12. 1983. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Miroslava Antića 16/II.

17. BENIĆ LJILJANA (JMBG:2807983805041), diplomirani pravnik, rođena 28. 07. 1983. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Miloša Crnjanskog 2.

18. BABIĆ NATALIJA (JMBG:2605952805211), diplomirani pravnik, rođena 26. 05. 1952. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Slobodana Bajčića 14.

19. BJELANOVIĆ VELIMIR (JMBG:1111982280060), diplomirani pravnik, rođen 11. 11. 1982. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Železnička 46, lokal 3.

20. ĐUKIĆ ALEKSANDAR (JMBG:2606979102014), diplomirani pravnik, rođen 26. 06. 1979. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Dunavska 13.

21. ČIRIĆ ALEKSANDAR (JMBG:0707979800106), diplomirani pravnik, rođen 07. 07. 1979. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Novom Sadu, Todora Jovanovića Toze 10.

22. ŠTRBAC MILAN (JMBG:0309983170065), diplomirani pravnik, rođen 03. 09. 1983. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Bačkoj Palanci, Kralja Petra Prvog 12/1.

23. MILAKOVIĆ VOJISLAV (JMBG:0702983800305), diplomirani pravnik, rođen 07. 02. 1983. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Bačkoj Palanci, Jugoslovenske armije 46.

24. STAJČIĆ MARKO (JMBG:1609978800120), diplomirani pravnik, rođen 16. 09. 1978. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Bačkoj Palanci, Jugoslovenske armije 46.

25. SOVILJ DUŠKO (JMBG:2701953113258), diplomirani pravnik, rođen 27. 01. 1953. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Čelarevu, Kudeljarište 20.

26. LALATOVIĆ MAJA (JMBG:0505982825010), diplomirani pravnik, rođena 05. 05. 1982. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Subotici, Miloša Obilića 25.

27. MARJANOVIĆ MIODRAG (JMBG:1011965300002), diplomirani pravnik, rođen 10. 11. 1965. godine UPISUJE SE 27. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Somboru, Vojvodanska 1, stan 5.

28. VILAGOŠ MARIJIĆ ANDREA (JMBG:1910973825062), diplomirani pravnik, rođena 19. 10. 1973. godine UPISUJE SE 25. 04. 2012. godine u Imenik advokata Advokatske komore Vojvodine, sa sedištem advokatske kancelarije u Bačkoj Topoli, Petefi brigade 1.

29. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ĐUKIĆ TIJANA, rođena 17. 07. 1986. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Lalin Radovana, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

30. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu TAŠIĆ SVETLANA, rođena 07. 07. 1987. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Koprivica Zorana, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

31. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu GAŠEVIĆ ANDRIJANA, rođena 06. 03. 1988. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Keča Uroša, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

32. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ANĐELIĆ MINA, rođena 01. 07. 1987. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Jolić Koste, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

33. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu JOVIĆ ANĐELKA, rođena 09. 01. 1979. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Ševo Nade, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

34. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ZELJKOVIĆ MARINA, rođena 15. 01. 1988. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Leskovac Milice, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

35. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu REMECKI GORANA, rođena 27. 07. 1985. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Milić Koste, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

36. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ĐORĐEVIĆ SELMA, rođena 16. 12. 1979. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Mudrinić Maje, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

37. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MRAZEK VLADIMIR, rođen 03. 10. 1982. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Tomić Radmile, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

38. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ŠKORIĆ PETAR, rođen 29. 01. 1983. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Gostović Ilije, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

39. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu HERBEZ VUKAŠIN, rođen 10. 11. 1979. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Petrović Dragoslava, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

40. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ŠIKOPARIJA VOJISLAV, rođen 30. 01. 1980. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Petrović Dragoslava, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

41. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MEDURIĆ ALEKSANDAR, rođen 14. 02. 1987. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Tatić Branka, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

42. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu JANJEVIĆ MILAN, rođen 01. 11. 1986. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Šijan Nikole, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

43. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu POPOVIĆ MIRKO, rođen 13. 04. 1975. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Gucunja Milana, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

44. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MAKSIMOVIĆ MIRKO, rođen 18. 01. 1986. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Brkić Nebojše, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

45. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu PINTER JOVAN, rođen 15. 02. 1985. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Milić Koste, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

46. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu LEŠKOV DUNJA, rođena 06. 01. 1988. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Leškov Miroslava, advokata u Novom Sadu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

47. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MANDIĆ ALEKSANDAR, rođen 20. 06. 1985. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Kosanović Milutina, advokata u Subotici, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

48. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu TOMIĆ TAMARA, rođena 03. 10. 1984. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Uzelac Bojana, advokata u Subotici, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

49. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu BALABAN ALEKSANDRA, rođena 04. 05. 1987. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Balaban Dragana, advokata u Pančevu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

50. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu PETKOVIĆ TIJANA, rođena 22. 02. 1988. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Petković Ljubomira, advokata u Kovinu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

51. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu RADOVANOV ISTOK, rođen 22. 02. 1988. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Radovanov Biljane, advokata u Zrenjaninu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

52. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MILENKOVIĆ MARINA, rođena 26. 09. 1984. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Darijević Vićentija, advokata u Zrenjaninu, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

53. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu DUJIN JELENA, rođena 15. 08. 1981. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Čokić Radoslava, advokata u Novom Bečeju, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

54. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu SIVČEV IVANA, rođena 21. 09. 1985. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Marićević Miodraga, advokata u Kikindi, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

55. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ROLJIĆ MILOVAN, rođen 02. 06. 1986. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Roljić Jove, advokata u Sremskoj Mitrovici, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

56. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu KOMLENAC FORO SVETLANA, rođena 05. 05. 1988. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Komlenac Vlajka, advokata u Sremskoj Mitrovici, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

57. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu ŠIJACKI NIKOLA, rođen 22. 03. 1986. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Simić Sanje, advokata u Rumi, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

58. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu VIDAKOVIĆ MILAN, rođen 02. 05. 1987. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Bukarica Nenada, advokata u Odžacima, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

59. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu SALAK VLADISLAV, rođen 09. 10. 1984. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Salak Joakima, advokata u Kuli, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

60. UPISUJE SE u Imenik advokatskih pripravnika Advokatske komore Vojvodine u Novom Sadu MIKULIĆ DARIJAN, rođen 08. 11. 1985. godine, na advokatsko-pripravničku vežbu kod Mikulić Božidara, advokata u Crvenki, dana 30. 04. 2012. godine, u trajanju od dve godine.

61. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine MIĆOVIĆ DRAGAN, advokat u Kovinu sa danom 31. 05. 2012. godine, na lični zahtev.

– Imenovani i nakon brisanja zadržava članstvo u Posmrtnom fondu Advokatske komore Vojvodine.

– Petković Ljubomir, advokat u Kovinu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije Mićović Dragana.

62. BRIŠE SE iz Imenika advokata Advokatske komore Vojvodine RADOŠ MARIJANA, advokat u Novom Sadu sa danom 30. 04. 2012. godine, na lični zahtev.

– Dobrosavljev Srdan, advokat u Novom Sadu, postavlja se za preuzimatelja advokatske kancelarije Radoš Marijane.

63. UZIMA SE NA ZNANJE da SVILAR SANJI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta, od 16. 04. 2012. do 15. 04. 2013. godine.

– Vujović Vladimir, advokat u Novom Sadu, određuje se za privremenog zamenika.

64. UZIMA SE NA ZNANJE da ĐURĐEV SVETLANI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta, od 25. 04. 2012. do 24. 04. 2013. godine.

– Milić Kosta, advokat u Novom Sadu, određuje se za privremenog zamenika.

65. UZIMA SE NA ZNANJE da MARJANOVIĆ SVETLANI, advokatu u Zrenjaninu, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta, od 01. 04. 2012. do 31. 03. 2013. godine.

– Mićović Milorad, advokat u Zrenjaninu, određuje se za privremenog zamenika.

66. UZIMA SE NA ZNANJE da ĆURČIĆ BORIVOJU, advokatu u Novom Bečeju, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog bolesti, počev od 06. 04. 2012. godine.

– Stančić Branislav, advokat u Novom Bečeju, određuje se za privremenog zamenika.

67. UZIMA SE NA ZNANJE da PILIPOVIĆ BORISLAVU, advokatu u Kikindi, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog bolesti, počev od 06. 03. 2012. godine.

– Lisul Petar, advokat u Kikindi, određuje se za privremenog zamenika.

68. UZIMA SE NA ZNANJE da ŽURŽOVAN MARČELU, advokatu u Alibunaru, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog bolesti, počev od 20. 04. 2012. godine.

69. Smiljanić Gordana, advokat u Alibunaru, određuje se za privremenog zamenika.

70. UZIMA SE NA ZNANJE da GAVRIĆ ČUKVAS SLAVENKI, advokatu u Novom Sadu, privremeno prestaje pravo na bavljenje advokaturom zbog porodijskog odsustva i odsustva radi nege deteta, od 01. 05. 2012. do 30. 04. 2013. godine.

– Zorica-Živković Nataša, advokat u Novom Sadu, određuje se za privremenog zamenika.

71. UZIMA SE na znanje da je MARKOVIĆ-BASTA SLAĐANA, advokat u Bačkoj Topoli, nastavila sa radom dana 15. 03. 2012. godine, nakon što joj je privremeno bilo prestalo pravo na bavljenje advokaturom zbog porodijskog odsustva.

– Dudaš Gizela, advokat u Bačkoj Topoli, razrešava se dužnosti privremenog zamenika.

72. UZIMA SE NA ZNANJE da je Miuca Marija, advokat u Vršcu, promenila prezime, koje sada glasi Ljaljić.

73. UZIMA SE NA ZNANJE da je Grgić Dragana, advokatski pripravnik u Novom Sadu, promenila prezime, koje sada glasi Sabo.

74. UZIMA SE NA ZNANJE da je KILIBARDA IVANA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinula advokatsko-pripravničku vežbu kod Popović Branivoja, advokata u Novom Sadu dana 30. 04. 2012. godine, te da istu nastavlja kod Moljac Aleksandra, advokata u Novom Sadu dana 03. 05. 2012. godine.

75. UZIMA SE NA ZNANJE da je POPOVIĆ VERICA, advokatski pripravnik u Novom Sadu, prekinula advokatsko-pripravničku vežbu kod Puhalović Aleksandra, advokata u Novom Sadu dana 23. 04. 2012. godine, te da istu nastavlja kod Perić Damira, advokata u Futogu dana 24. 04. 2012. godine.

76. UZIMA SE NA ZNANJE da je PEJOVIĆ BILJANA, advokat u Novom Sadu, preselila sedište svoje advokatske kancelarije u Sremsku Kamenicu, Đure Jakšića 15, počev od 10. 04. 2012. godine.

77. UZIMA SE NA ZNANJE da je SAVIĆ MILAN, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Maksima Gorkog 4c, visoko prizemlje, počev od 14. 05. 2012. godine.

78. UZIMA SE NA ZNANJE da je BAJIĆ MILOŠ, advokat u Novom Sadu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Tihomira Ostojića 1/42, počev od 11. 04. 2012. godine.

79. UZIMA SE NA ZNANJE da je TEPIĆ IVANKA, advokat u Novom Sadu, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Gogoljeva 3, počev od 23. 04. 2012. godine.

80. UZIMA SE NA ZNANJE da je STANIĆ NOVAK, advokat u Pančevu, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Vojvode Radomira Putnika 14, počev od 01. 05. 2012. godine.

81. UZIMA SE NA ZNANJE da je STOJČIĆ RAGAJ LJUBICA, advokat u Sremskoj Mitrovici, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Stari šor 133, počev od 23. 04. 2012. godine.

82. UZIMA SE NA ZNANJE da je VORKAPIĆ OSTOJA, advokat u Somboru, preselio svoju advokatsku kancelariju na adresu Statarski put 18, počev od 23. 04. 2012. godine.

83. UZIMA SE NA ZNANJE da je BAJIĆ ŠARNJAI TAMARA, advokat u Senti, preselila svoju advokatsku kancelariju na adresu Adanska 10, počev od 12. 04. 2012. godine.

Upravni odbor

Уређивачки одбор *Гласника* моли сараднике да текстове за објављивање достављају уз уважавање следећих сугестија:

- примерак рада доставити одштампан и потписан;
- по могућности, доставити рад и електронском поштом (*panonija@eunet.rs*) или на дискети;
- фусноте писати у дну одговарајуће странице;
- у библиографским подацима за књиге уз уобичајене податке обавезно навести и издавача;
- уз чланке доставити резиме и кључне речи;
- пожељно је доставити и превод резимеа на енглески, немачки или француски језик.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Излази 12 пута годишње
у месечним свескама.

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 10.000,00 дин.,
за иностранство 110 евра.
(Текући рачун број 340-1482-43 са назнаком „за Гласник“)

Овај број је закључен 7. маја 2012. године.

Тираж: 2.000 примерака

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01
од 11. априла 1991. године на ову публикацију плаћа се
основни порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: *Тајјана Божић*, Нови Сад

Штампа: OFFSET PRINT, Нови Сад
2012.